

**Факультет фізичної культури та здоров'я людини
Кафедра теорії та методики фізичного виховання і спорту**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ГРУПОВИХ ТАКТИЧНИХ ДІЙ ЮНИХ
ФУТБОЛІСТІВ НА ОСНОВІ ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ВПРАВ**

Виконав:

студент 2 курсу 601 групи
спеціальності 017
«Фізична культура і спорт»

**Саєнко Олександр
Костянтинович**

**Керівник: канд. наук з фіз. вих. та
спорту, доц. Дудіцька С.П.**

**Рецензент: канд. пед. наук, доц.
Палагнюк Т.В.**

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №
від “_____” _____ 2023 р.

Завідувач кафедри _____ Наконечний І. Ю.

Анотація (Abstract)

Саєнко Олександр Костянтинович

SAIENKO OLEKSANDR

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Удосконалення групових тактичних дій юних футболістів на основі застосування ігрових вправ

спеціальності 017«Фізична культура і спорт»

Чернівецький Національний Університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці 2023 рік

Анотація: У роботі досліджувалась проблема ігрових вправ та організаційно-методичні особливості їх застосування в навчально-тренувальному процесі, які забезпечують підвищення якості групових тактичних дій, юних футболістів. Визначено комплекс ігрових вправ, що моделюють ігрові ситуації та потребують застосування відповідних групових тактичних дій та тактичних комбінацій у нападі. Визначено ефективність застосування комплексу ігрових вправ у вдосконаленні групових тактичних дій юних футболістів у нападі.

Ключові слова; групова тактична дія, ігрова ситуація, тактична комбінація.

Abstract: The issue of improving the effectiveness of technical and tactical training of football players by using game exercises is insufficiently researched. The paper investigated the problem of game exercises and the organizational and methodological features of their application in the educational and training process, which ensure the improvement of the quality of group tactical actions of young football players. A set of game exercises that simulate game situations and require the use of appropriate group tactical actions and tactical combinations in attack is defined. The effectiveness of the application of a set of game exercises in improving the group tactical actions of young football players in the attack was determined. **Keywords;** group tactical action, game situation, tactical combination.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ВПРАВ У ТЕХНІКО- ТАКТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ У КОМАНДНО-ІГРОВИХ ВИДАХ СПОРТУ.....	8
1.1. Характеристика групових тактичних дій як компонента змагальної діяльності у командно-ігрових видах спорту.....	8
1.2. Особливості техніко-тактичної підготовки у командно-ігрових видах спорту.....	15
1.3. Моделювання змагально-ігрової діяльності в техніко-тактичній підготовці в командно-ігрових видах спорту.....	22
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	33
2.1. Методи дослідження.....	33
2.2. Організація дослідження.....	37
РОЗДІЛ 3. ІГРОВІ ВПРАВИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У ВДОСКОНАЛЕННІ ГРУПОВИХ ТАКТИЧНИХ ДІЙ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ У НАПАДІ.....	39
3.1. Характеристика основних понять тактики футболу.....	39
3.2. Ігрові вправи для вдосконалення групових тактичних дій та тактичних комбінацій у нападі.....	45
РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЯ І РЕЗУЛЬТАТИ ФОРМУЮЧОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.....	57
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність проблеми. Одним із стратегічних завдань суспільства та держави в галузі фізичної культури та спорту є гідний виступ наших спортсменів у міжнародних змаганнях.

Екстремальність умов змагальної боротьби в сучасному футболі обумовлена великою різноманітністю і динамічністю ігрових ситуацій, труднощами їх сприйняття і розпізнавання, недостатністю інформації для прийняття рішень, просторово-часовими обмеженнями ігрових дій, необхідністю узгодження індивідуальних дій при вирішенні групових завдань (А. Н. Чанаді, Г. М. Гаджієв, Г. А. Голденко, В. В. Лобановський та ін.).

У змагальній діяльності у сучасному футболі яскраво виражається тенденція розвитку швидкісної гри та ускладнення тактичних комбінацій. Тому особливо важлива вміння футболістів визначати розміщення гравців на майданчику, напрямок польоту м'яча, завбачати дії партнерів і розпізнавати задум суперників, вчасно аналізувати обстановку, що склалася і, обравши найбільш доцільну дію, ефективно виконати його.

Тому вчені і фахівці вважають, що вагомого значення у футболі набирає доцільна організація діяльності гравців і команди в цілому, більш досконала тактика (А. Вайтерс, 1968; А. Чанаді, 1981; Ваксес Леонард, 1983; Г. М. Гаджієв, 1984; Л. Качани, 1984; Р. Д. Качалін, 1986; Р. Хюссі, 1997 та ін). Видатний вітчизняний тренер В. В. Лобановський (1989) писав з цього приводу: «Найпильнішу турботу тренери повинні сконцентрувати на тактиці. Саме в тактиці невидимі ті додаткові резерви, які дозволяють зміцнити ігрову діяльність, підняти клас.

Однією з причин ситуації, що склалася, є недостатня ефективність навчання юних футболістів тактиці футболу (Н. Studener, 1968; А. Чанаді, 1981; Басим Фадиль Абас, 1984; С. В. Голомазов, Б. Г. Чирва, 1997, 1998; .Кук, 2009 та ін.).

Помилки, допущені На початкових етапах підготовки помилки допущені спортсменами, можуть вималюватися негативно і через багацько років у дорослому віці.

На підставі багато чисельних досліджень визначено, що футболісти 12-13 років ведуть гру переважно за рахунок застосування технічних прийомів ведення та обведення. У факторній структурі ефективності їх ігрової діяльності на відміну від кваліфікованих гравців вагоме значення надається тактичному мисленню незначно, що свідчить про низьку реалізацію в ігровій діяльності інтелектуальних можливостей юних спорт.

Тим часом юні футболісти з 10-11 років здатні не тільки до розуміння різного виду та характеру передач, деяких ігрових та стандартних ситуацій, а й до оволодіння ними.

У ситуації, що склалася, одним із пріоритетних напрямів вдосконалення спортивної майстерності юних футболістів видається техніко-тактична підготовка. Отому адекватно у навчальній програмі для ДЮСШ з футболу тренування у віці 11-14 років має бути цілеспрямоване на базову техніко-тактичну підготовку, на засвоєння гри в цілому, на вивчення взаємодіяння з партнером через використання простих тактичних комбінацій: гра «в стінку», «схрещування».

Тому сьогодні на чільне місце ставиться не стільки кількісна, скільки якісна змістовна сторона тренувальних вправ, їх адекватність тим завданням, які вирішуються окремими футболістами, групами гравців та командою в цілому під час змагального поєдинку.

Основний обсяг тренувального навантаження повинен носити спеціалізований характер, а як пріоритетні засоби підготовки повинні використовуватися групові та командні вправи техніко-тактичного або ігрового характеру.

Аналіз та узагальнення науково-методичної літератури свідчать про те, що в даний час залишаються недостатньо дослідженими питання підвищення ефективності техніко-тактичної підготовки футболістів за допомогою

застосування ігрових вправ, що моделюють різні сторони змагального протиборства. Аналіз вправ, що рекомендуються в навчально-методичній літературі, та рекомендацій щодо їх застосування на різних етапах спортивної підготовки не дає повної впевненості в тому, що гравці після їх освоєння зможуть вибрати саме оптимальну поведінку в рамках своїх техніко-тактичних можливостей, адекватну умовам гри та загальної стратегії діяльності команди.

Безперечно, багатий досвід і педагогічна інтуїція тренерів дозволяють їм при побудові навчально-тренувальних занять моделювати спеціальними прийомами ігрові ситуації різної складності, що певною мірою сприяє підвищенню техніко-тактичної підготовленості гравців і футбольної команди в цілому.

Але відсутність науково обґрунтованих рекомендацій не дозволяє переважній більшості тренерів-практиків, що працюють у системі підготовки спортивного резерву, повною мірою раціонально використовувати багатий дидактичний потенціал ігрових вправ для становлення та вдосконалення техніко-тактичної майстерності футболістів.

Таким чином, в даний час існує об'єктивна суперечність між соціально зумовленою необхідністю підвищення якості підготовки спортивного резерву висококваліфікованих футбольних команд, з одного боку, і недостатньою розробленістю питань удосконалення техніко-тактичної підготовки юних футболістів на основі застосування ігрових вправ, що моделюють різні сторони змагальної діяльності.

Необхідність вирішення цієї суперечності обумовлює соціальну, практичну та наукову актуальність нашого дослідження.

Нами була сформульована проблема дослідження: якими мають бути ігрові вправи та організаційно-методичні особливості їх застосування в навчально-тренувальному процесі, які забезпечують підвищення якості групових тактичних дій, юних футболістів.

Метою нашого дослідження є розробка комплексу ігрових вправ та визначення організаційно-методичних особливостей їх застосування, що забезпечують удосконалення групових тактичних дій юних футболістів у нападі.

Об'єкт дослідження – тактична підготовка юних футболістів.

Предмет дослідження – вдосконалення групових тактичних дій юних футболістів у нападі з урахуванням застосування ігрових вправ.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати зміст понять «ігрова ситуація», «індивідуальна техніко-тактична дія», «групова тактична дія», «тактична комбінація».

2. Визначити систематизацію ігрових ситуацій у футболі та способи групових тактичних дій та тактичних комбінацій у нападі.

3. Розробити комплекс ігрових вправ, що моделюють типові ігрові ситуації та потребують вибору та застосування відповідних групових тактичних дій та тактичних комбінацій у нападі.

4. Експериментально обґрунтувати ефективність застосування комплексу ігрових вправ у вдосконаленні групових тактичних дій юних футболістів у нападі.

Для вирішення завдань дослідження застосовувався комплекс методів, що включає: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури; педагогічне спостереження; педагогічне тестування; педагогічний експеримент; методи математичної статистики.

Структура роботи складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Матеріали дослідження викладені на 77 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ВПРАВ У ТЕХНІКО-ТАКТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ У КОМАНДНО-ІГРОВИХ ВИДАХ СПОРТУ

Оскільки спортивне тренування в іграх, у тому числі і техніко- тактична підготовка, постійно орієнтована на модель змагань то першим кроком теоретичного аналізу досліджуваної нами проблеми виступає розгляд особливостей змагальної діяльності в командно-ігрових видах спорту.

Особливості цієї діяльності, у свою чергу, висувають специфічні вимоги до особистості спортсмена; включаючи рівень розвитку фізичних якостей, володіння техніко-тактичними прийомами та психічні властивості, які у своїй взаємодії забезпечують ефективну участь у колективних діях команди у протиборстві з суперником [19].

Вивчення структурних елементів з позиції їх значущості для досягнення високого спортивного результату у змагальній діяльності визначається колом якостей і здібностей спортсменів, що впливають на їх розвиток і функціонування, дозволяють більш обґрунтовано застосовувати засоби та методи техніко-тактичної підготовки і на цілому ґрунті вкрай оптимізувати хід спортивного вдосконалення [27].

1.1. Характеристика групових тактичних дій як компонента змагальної діяльності у командно-ігрових видах спорту

Гру можна охарактеризувати як предметну, розумну, підпорядковану знайомим правилам та творчу діяльність людей, що моделює їх дійсні дії та діяння під час гри.

Значимість спортивних ігор розлягається в протиборстві двох сторін, кожна з яких бажатиме перескочити суперника, осилити його активну протидію і відповідно до правил добитися прерогативи в успіху обумовленої мети. Цілі суперників неупереджено однакові за своїм змістом, а в умовах

конфліктної ситуації приймаються її учасниками як супротивні, що суперечать один одному, оскільки виграш однієї сторони з необхідністю передбачає одночасну поразку іншої.

Оскільки безпосереднім предметом змагальної діяльності у спортивних іграх є м'яч, то залежно від того, у кого він перебуває, тобто хто володіє ігровою ситуацією розв'язує завдання нападу, завдання захисту стосується суперника без м'яча. З визначенням якісної своєрідності цих завдань виділяються дві взаємопов'язані частини змагальної діяльності – напад і захист [26].

При розгляді змагальної діяльності в спортивних іграх з позицій системного підходу [27, 28] як цілісної функціональної системи в її структурі можна виділити такі ієрархічно розташовані компоненти:

- цілісне змагальне протиборство, в якому кожна з команд, що змагаються, по черзі грає то в нападі, то в захисті;
- командні, групові, індивідуальні тактичні дії, що становлять зміст нападу та захисту;
- прийоми техніки гри у нападі, у захисті;
- спеціальні фізичні та психічні якості, координаційні здібності;
- морфологічні ознаки та функціональні можливості організму.

Ці компоненти взаємодіють за принципом субординації: вище розташований компонент ставить лише цілі функціонування нижче лежачих компонентів, а самі компоненти відносно вільні у виборі шляхів їх досягнення. Морфофункціональні можливості організму забезпечують особливості функціонування фізичних і психічних якостей та координаційних здібностей, які, у свою чергу, визначають якість та особливості виконання рухових дій у вигляді технічних прийомів гри, останні забезпечують особливості та якість вирішення тактичних завдань у нападі та у захисті.

Тому ефективність змагальної діяльності обумовлена рівнем розвитку кожного з її компонентів.

Зокрема, Абу Зам'а Али [1] виділяє низку факторів, що обумовлюють ефективність змагальної діяльності у спортивних іграх:

- рівень функціональних можливостей та морфологічних показників - стосовно специфічних вимог змагальної діяльності в конкретній спортивній грі;

- рівень розвитку фізичних та психічних («агресивність», «ігровий інтелект») якостей, специфічних для змагальної діяльності в конкретній спортивній грі;

- арсенал техніки (навички володіння прийомами гри) та її «застосовність», що виявляється у здатності в повному обсязі застосовувати технічні прийоми для реалізації тактичних дій;

- арсенал тактики (оснащеність спортсменів тактичними діями та ефективність їх застосування в нападі та захисті).

Взаємодіючи в процесі ігрової діяльності, вони забезпечують майстерність виконання ігрової функції кожним спортсменом та досягнення змагальної мети.

Зміст змагальної діяльності в нападі та захисті де структурною одиницею є ігрова дія, ціллю якої є перетворення ігрової ситуації у напрямку, що забезпечує кращі умови для взяття воріт або їх збереження. В ігровій дії схематично дозволено акцентувати дві взаємопов'язані сторони: зовнішню та внутрішню.

Під зовнішньою стороною прийнято розуміти спосіб розв'язання рухової задачі з певною руховою структурою, обумовленою законами біомеханіки та особливостями конкретної ситуації.

Внутрішню сторону яка пов'язана з певною манерою вирішення ігрової ситуації становлять психічні процеси.

Ефективність практичних ігрових дій залежить від технічної майстерності гравців (зовнішня сторона), то першочергова реалізація вивченого арсеналу технічних прийомів залежить від швидкості та правильності свідомого вибору оперативних рішень, що виявляються у

відповідності ігрових дій тактичному завданню, обумовленої метою дії та конкретними умовами. ситуації (внутрішній бік).

Обидві ці сторони називають технікою та тактикою ігрових дій. Причому техніка видається як засіб тактики, а чинником, що формує кількість і якість здійснення технічних прийомів, є тактика ведення гри, що аналізується як сукупність методів протиборства з противником і організація індивідуальних і колективних дій, цілеспрямованих на досягнення здобутку над суперником [6, 8], як уміння адекватно і грамотно застосовувати ті чи інші техніко-тактичні дії в неоднакових ігрових ситуаціях [26, 35, 39].

Підвищення ефективності техніко-тактичних дій футболістів пов'язане з удосконаленням як їхньої внутрішньої, так і зовнішньої сторони, інакшими словами, з оволодінням тактикою та технікою гри. Невміння «бачити поле», вловити значущі елементи ігрової обставини може призвести до неправильного вирішення. Помилки у прийнятті рішень, зумовлені неосвіченістю тактичного мислення (розумових дій аналізу, уподібнення, узагальнення, класифікації), з одного боку, і недостатчею тактичних знань, з іншого, можуть привести до того, що їхня практична виконання не забезпечить виграшу ігрового випадку.

Безсилий ступінь володіння засобами виконання технічних прийомів може призвести до того, що тактично вірні рішення залишаться нереалізованими. Тому в процесі техніко-тактичної підготовки юних футболістів звертається увага на розвиток і вдосконалення як внутрішньої, так і зовнішньої сторони ігрових дій.

У тактиці проявляється властивості людині здатність адекватного - відображення реального світу та творчого його перетворення. Вона представляє най динамічніший елемент ігрової діяльності. Чим досконаліше тактична діяльність граючих, тим вище швидкість, інтенсивність і динамізм ігрових дій.

На тлі безперестанних змін ігрових умов ефективність застосування технічних прийомів забезпечується за допомогою тактичних знань, умінь і

навичок, які є раціональною формою організації змагальної діяльності футболістів у грі [4].

Застосування тактичних дій неможливо без ефективного виконання технічних прийомів, необхідні рішення конкретної тактичної завдання [3, 4]. Успішні тактичні завдання команди можуть бути вирішені лише тоді, коли гравці досягають арсенал необхідних технічних прийомів [2, 8, 15].

В науково-методичній літературі техніко-тактичний потенціал зазначається як основа спортивної майстерності спортсменів і техніко-тактичних дій потенціалу структурних одиниць [28].

Спільно-взаємопов'язані ігрові дії членів команди, є істотною ознакою футболу як командно-ігрового виду спортивної діяльності. Отому завдання нападу та захисту в конкретних ігрових ситуаціях вирішуються колективними погодженими індивідуальними техніко-тактичними діями гравців команди, які у своїй сукупності складають групову тактичну дію [15].

Передачі м'яча на різні відстані і в різних напрямках є груповою тактичною дією і є головним тактичним елементом гри у футбол, незалежно від віку та кваліфікації гравців [6, 8, 14, 19, 20].

Командні тактичні дії поєднують як індивідуальні, і групові тактичні дії у бік цілей командної гри у нападі й у захисті. Це найвищий ступінь організації дій усіх футболістів, що окреслює певне розташування гравців на футбольному полі та розподіл їх функцій з урахуванням атакуючих та оборонних цілей усієї команди, що забезпечує успішність здійснення індивідуальних та групових тактичних дій, підготовчих та атакуючих комбінацій у нападі, індивідуальних та групових тактичних дій у захисті. У грі командні тактичні дії виявляються у формі тактичних систем нападу та захисту.

К. Віхров [6] наголошує, що специфіка змагальної діяльності в командно-ігрових видах спорту полягає в тому, що її суб'єктом є не окремі спортсмени, а спортивна команда, що передбачає колективний характер ігрових дій. Тому в процесі спортивного поединку індивідуальні техніко-

тактичні дії гравців команди взаємопов'язані: спортсмену, який приймає рішення, доводиться рахуватися не тільки з власними цілями, але і з тими, які ставлять перед собою його партнери по команді [1, 3, 6] .

Узгодження здійснюється за допомогою логіки так званої рефлексивної поведінки [32, 34, 37, 38, 39], заснованої на психічних процесах імітації міркування партнерів та суперника.

В. С. Келлер [23] зазначає, що взаємодії спортсменів відбуваються в процесі постійного сприйняття, відображення та реагування у відповідь. Спортсмен у процесі спортивного поєдинку (конфлікту) приймає рішення, що будуються на рефлексивному поданні передбачуваного дії суперника у відповідь.

Висока ступінь узгодженості дій гравців команди, що досягається таким чином, проявляється у зіграності, і, як наслідок, в успішності виконання групових тактичних дій [27, 32, 34, 35, 37].

Взаємодія гравців будується за принципом координації індивідуальних техніко-тактичних дій з урахуванням поділу ігрових функцій між її гравцями та амплуа, що відображає розподіл обов'язків між гравцями команди всередині кожної функції [35]. Істотне значення для успішності взаємодії має спеціалізація гравця (успішне виконання своїх функцій, свого амплуа), при цьому універсалізація гравця (успішне виконання функцій інших амплуа) ґрунтується на гінкому рівні спеціалізації, на безпечному здійсненні головних функцій та принук свого амплуа [23] .

Зіграність команди досягається виконанням у кожний момент часу кожним гравцем будь-якої дії щодо істинної ігрової ролі та погоджуванням цих дій між усіма партнерами за такими компонентами, як переслідувані гравцями приватні цілі, засоби їх досягнення, способи реалізації [20].

Експериментально встановлено, що вдосконалення міжособистісного - рольового взаєморозуміння та функціонально-рольової узгодженості покращує взаємодію та результативність ігрової діяльності у волі більше [1, 2]. Ефективність групових тактичних процесів досягається завдяки мисленню-

тактичної сумісності спортсменів. Встановлено, що зі зростанням спортивної майстерності та часу перебування в команді значення коефіцієнтів розумово-тактичної сумісності підвищуються [26, 27, 35].

У ряді інших робіт показано, що команди, у гравців яких відзначаються більш подібні розумово-тактичні реакції, однакового характеру і спрямованості тактичного мислення, швидше зможуть досягти високого ступеня зіграності в порівнянні з командами, чийі гравці мали нижчі показники за вищезазначеними параметрами [2, 4, 6, 30, 39].

Істотне значення мають рольова та статево-вікова диференціація гравців, бажання та схильність партнерів до взаємодії, наявності або відсутності комунікативних бар'єрів [8, 14, 15].

Виноградський Б., Дулібський А., Хоркавий Б., Колобич О. [15] вважає, що ефективність узгодження дій партнерів у волейболі визначається трьома умовами: проводиться у парі гравців, у парі виділяється ситуативний лідер, формуються та використовуються управляючі сигнали ознаки узгодження. Узгодження здійснюється у діях двох гравців і має перестрічний характер, що забезпечує стабільність та успішність практики пари та команди в цілому.

Автор вважає, що роль ситуативного лідера виконують різні гравці у парі на кожному кроці дійства. З початку цю роль виконує гравець, що здійснює прийом м'яча від суперника і першу передачу, на другому кроці – атакуючий гравець першої черги, на третьому кроці – атакуючий гравець другої черги.

Узгодження індивідуальних техніко-тактичних дій передбачає як обов'язкову умову наявності інформаційних зв'язків між членами групи [26].

Успішність змагальної діяльності в ігрових видах спорту відзначається ревеневим розвитком комунікації, що включає невербальні і вербальні форми та категорії спілкування і забезпечує своєчасний обмін інформації про реалізовану програму ігрових дій [14, 27, 34].

В змагальному поєдинку займаючи специфічне місце в структурі гри, ігрова комунікація допомагає встановленню контакту, постачаючи успіх команди [27, 35].

1.2. Особливості техніко-тактичної підготовки у командно-ігрових видах спорту

У навчально літературних джерелах зі спортивних ігор виділяються три основні завдання техніко-тактичної підготовки (спортивні ігри):

1) засвоєння спеціальних знань, які забезпечують приблизну основу - техніко-тактичних дій. Визначальну важність в процесі оволодіння орієнтовною основою рухової дії має його вербалізація (внутрішня мова), яка зараджує організації рухового досвіду в інтелектуальному плані;

2) виконання ігрових прийомів, формування умінь і навичок, (індивідуальних та колективних дій). Будь-хто з них виявляє функціональну одиницю, уживання якої забезпечує вирішення ігрового завдання у певній ігровій ситуації;

3) виховання тактичних здібностей, що забезпечують раціональний вибір та блискуче використання вивчених засобів і методів ведення спортивної боротьби.

У цілому нині техніко-тактична підготовка передбачає навчання юних спортсменів виділенню значних ознак ігрових ситуацій і алгоритмам їх вирішення як можливих способів впливу (на рівні знань, умінь і навичок). Процес вирішення цих умов потребує розвитку тактичних здібностей.

У процесі змагання змістом техніко-тактичної підготовки видається формування знань, умінь і навичок рішення тактичних завдань, та розвиток спеціальних здібностей, які устанавлюють ефективність їх вирішення [19]. Це здійснюється в процесі навчання окремим техніко-тактичним діям, під час якого водночас обізнаються техніка і тактика їх виконання і вдосконалюються спеціальні психофізичні якості.

Встановлено, що відокремлене навчання техніці і тактиці ігрових дій – малоефективне, адже рухові прояви в грі носять цілісний характер [15]. Затим

вишкіл технічним прийомам відбувається через виробництво умов для їх вживання в конкретних ігрових ситуаціях, які потребують вибору та їх пристосування до умов, що створюються. Результатом такого навчання виступає ситуаційний ігровий навик, який характеризується як уміння грати.

В даний час при вирішенні завдань підвищення техніко-тактичної майстерності в командно-ігрових видах спорту розроблена і успішно застосовується на практиці методична раціональна послідовність оволодіння змістом ігрової діяльності: від початкового вивчення індивідуальних техніко-тактичних дій з подальшим переходом до вивчення групових, та командних тактичних дій [4, 6, 8, 14].

Виділяють чотири етапи тактичної підготовки у спортивних іграх.

Перший етап. Розвиток певних фізичних та психічних якостей, що лежать в основі успішних техніко-тактичних дій.

Другий етап. Формування вміння реалізовувати фізичні та психічні якості в процесі виконання технічних прийомів: у міру оволодіння технічним прийомом ускладнюють умови його виконання, пред'являючи підвищені вимоги до фізичних і психічних якостей, що обумовлює успіх техніко-тактичних дій.

Третій етап. Формування умінь здійснювати індивідуальні, групові та командні тактичні дії через вправи з тактики, підготовчі та рухливі ігри, ігрові вправи та навчальну двосторонню гру.

Четвертий етап. Інтеграція тактичних дій у ігрову змагальну діяльність: через спеціальні завдання у навчальній двосторонній грі та установки в контрольних та календарних іграх.

Навчання тактичним діям необхідно здійснювати в наступній систематичності:

- індивідуальні техніко-тактичні елементи (вибір місця, техніка переміщень, головні способи прийому, ведення, передачі м'яча);
- техніко-тактичні індивідуальні дії;

- групові взаємодії в умовах кількісної прерогативи нападників над захисниками (2x1, 3x2);
- справжні способи взаємодії 2-3 гравців за умов чисельної рівності;
- взаємодіяння трьох або більшої кількості гравців;
- головні форми та різновиди організації командних тактичних дій - зонний та осібний захист, жвавий прорив та позиційний напад;
- витриманість техніко-тактичних дій до впливу умов змагання, що збиває.

У процесі навчання техніко-тактичній дії виділяються наступні етапи:

- 1) створення уявлення про досліджувану техніко-тактичну дію;
- 2) навчання техніко-тактичних дій у полегшених неігрових умовах: а) ознайомлення з технікою досліджуваної дії; б) навчання різновидам індивідуальної техніко-тактичної акту без опору; в) без опору вчення тактичним комбінаціям ;
- 3) вивчення техніко-тактичних дій в близьких до ігрових: а) обрання варіанта техніко-тактичної дії при проведенні гри основного завдання в умовах, що поступово ускладнюються у яких поступово моделюються ігрові ситуації типові; б) вибір техніко- тактичної дії в швидко змінних ігрових умовах з логічним зростом ступеня невизначеності ігрової ситуації та варіантів вирішення ігрового завдання;
- 4) вдосконалення техніко-тактичних процесів у процесі гри.

Освоювані таким чином техніко-тактичні дії виступають і на далі основою умінь та формування взаємодії з партнерами [14, 15, 23, 26].

Виділяються два підходи до навчання техніко-тактичних дій: «гра навчання гра». Загальне уявлення про досліджувану гру і про типові для неї ігрові дії формується в процесі участі в рухомих іграх. Основним методом підвищення техніко-тактичної майстерності в 10-11 років є ігровий метод [19].

На початку наступного етапу безпосереднього оволодіння прийомом, використовують підводні вправи, а потім ігрові вправи, що дозволяють закріпити рухову навичку і зробити її придатною до використання в грі. На

завершальному етапі формується вміння використовувати розучені прийоми в ігрових умовах. Для цього використовують ігрові вправи, підготовчі ігри, навчальні ігри та змагання.

Суть його полягає в початковому вивченні окремих елементів, закріплення яких проводиться у грі, після чого переходять до поглибленого розучування нових елементів або вдосконалення та виправлення помилок у вивчених раніше прийомах. Традиційно активність тренера та спортсменів зосереджена переважно на якості виконання технічних прийомів, що становлять рухову основу ігрових вправ. Питанням доцільності вибору того чи іншого прийому в процесі гри, що становить суть техніко тактичних дій, приділяється недостатня увага. У першу чергу, це пояснюється організаційною складністю виконання вправ з груповою тактичною спрямованістю [15].

Тому представники комбінаційного підходу звертають увагу переважно на формування тактичних знань, умінь і навичок здійснення комбінацій, що розучуються, як можливих способів дії, залишаючи на другому плані розвиток здатності до управління ігровою діяльністю в залежності від ситуації.

Для того щоб кожна виконувана спортсменом ігрова вправа призводила до зростання техніко-тактичної майстерності, необхідно акцентувати увагу гравців на оперативно-тактичному завданні та способі її вирішення, що реалізується в умовах виконання ігрових вправ [15, 20].

І. Максименко [32] підкреслює, що у грі 11 на 11 гравець може володіти м'ячем 5-10 разів за час всього тренування, що недостатньо для цілеспрямованого формування техніко-тактичних дій. Тому очевидним є необхідність включення в підготовку юних спортсменів спеціальних теоретичних та практичних вправ.

Змагальна діяльність у футболі представляється як постійне виникнення та чергування в різних зонах футбольного поля ігрових ситуацій з різним ступенем складності. Типізація таких ситуацій на базі певних подібних ознак допомагає швидшій їх оцінці в процесі гри. Проте, це допускає можливість

завчасно реалізувати моделювання групових тактичних дій команди і цим підвищити ефективність ігрової діяльності [14]. Отому завдання погоджування індивідуальних техніко-тактичних дій гравців команди вирішується у спортивних іграх, в основному, через награвання тактичних комбінацій [6, 8]. При цьому спортсмена потрібно вчити розумінню не тільки сутнісних ознак ігрових ситуацій, але й алгоритмів дій, які ведуть до успішного оволодіння тактичних завдань.

Відомий футбольний тренер В. В. Лобановський [19] писав з цього приводу: «Чим більше число типових тактико-стратегічних ситуацій «запрограмована» шляхом спрямованої тренувальної роботи в колективній пам'яті команди, тим вільніше футболісти у виборі не стандартних ходів. Їхня творча імпровізація на кілька порядків вища, ніж у тих, хто грає лише з натхнення».

А. Н. Романенко [34] виявлено, що факторна структура колективних дій футбольних команд-переможниць представлена меншою кількістю факторів, ніж у переможених. Автор вважає, що це обумовлено високою ефективністю колективних дій переможців, які забезпечують надійну відтворюваність звичних ігрових зв'язків, незважаючи на наявність збиваючих факторів (глядачі, суперник, значимість гри).

Футбол як ситуаційний вид спорту складається з послідовного чергування різних ігрових ситуацій. Будь-яка ігрова ситуація включає проблему, що вимагає вибору і прийняття оптимального рішення. Тому прихильники ситуаційного підходу [20, 26, 39] головне завдання бачать у розвитку тактичних здібностей, що зумовлюють самостійний вибір і застосування найбільш доцільних і ефективних техніко тактичних дій в залежності від ігрової ситуації. Наприклад, у тренуванні англійських футболістів розвитку здатності приймати ігрове рішення відводиться 80% часу [23].

Х. Вайн підкреслює, що багато клубів Німеччини готують наймолодших гравців (а також дорослих), змушуючи їх виконувати шаблонні вправи, часто

без участі суперників, не приділяючи належної уваги розумінню гри. Він вважає, що хороше тренування має постійно передбачати ті проблеми, з якими гравець матиме справу на практиці. Дані проблеми повинні пропонуватися зі ступенем складності, що збільшується, і з поступовим збільшенням «стресових ситуацій». Необхідно, щоб гравець сам вирішував усі проблеми, залишаючи слово за тренером тільки в крайніх, особливо складних випадках. Необхідно використовувати на тренуваннях найбільш спрощені ігри, надаючи належне значення техніці, але вважаючи пріоритетним правильний аналіз ігрової ситуації з метою на брати в пам'ять гравця відповідний банк даних (досвід), необхідний для майбутньої гарної гри.

Замість повного послуху, копіювання та прийняття позиції лише за вказівкою тренера гравці повинні самі проводити аналіз усіх ситуацій, вміти визначати різні можливості та знаходити правильні рішення після оцінки ситуації та з урахуванням деталей.

У ряді робіт з навчання тактиці футболу також торкається питання необхідності розвитку здатності до оцінки ігрових ситуацій.

Багато автори [4, 6, 14, 15, 19, 23, 28, 29] визнають необхідність формування здатності орієнтуватися і діяти в ігровій ситуації, що змінюється, застосовуючи адекватне її змісту ігрову дію.

Вони розглядають розвиток цієї здатності як одне з найважливіших завдань тактичної підготовки, але не дають рекомендацій щодо навчання оцінки ситуацій. Таким чином, при ситуаційному підході засоби тактичної підготовки представлені комплексом різних ігрових вправ, частково (гра в квадраті та ін.) або повністю (двосторонні ігри) створюють умови реальних ігрових ситуацій. Ігрові вправи роблять свій внесок у розвиток мислення футболіста. У цьому їхня безперечна гідність. Але разом з тим ігровий метод має суттєвий недолік: у всіх ігрових вправах немає цілеспрямованого впливу на розвиток здатності до аналізу ігрових ситуацій і самостійного пошуку вірного рішення.

О. О. Зінченко [20] вказує на класифікацію ігрових ситуацій футболістами як на психічний процес, що протікає за механізмом зіставлення образів сприйняття з еталонами пам'яті (впізнавання), і зауважує, що цей процес дуже часто, особливо у футболістів невисокої кваліфікації, будується на висновках за аналогією.

Однак дії за аналогією можуть призводити до помилок, наприклад, у тих випадках, коли в ситуаціях більше специфічного та нового, ніж знайомого та типового.

Ефективність тактичних дій прямо пов'язана з умінням визначити суттєві для ходу гри особливості ігрових ситуацій, хоч би якими вони були малопомітними і важкими для сприйняття, і абстрагуватися від безлічі кидаються в очі, але другорядних ознак. Рівень цього уміння визначається, з одного боку, здатністю сприймати ігрову ситуацію, а вже з іншого боку це – розуміння, що формується в процесі оволодіння тактичними знаннями та ігровим досвідом.

До тактичних помилок призводять також і дії, які виникають, якщо спиратися на тактичні положення у відриві від оцінки ігрової ситуації в цілому (тобто при орієнтуванні на неповний комплекс ознак ситуації).

Тому необхідною умовою розпізнавання та оцінювання ігрових ситуацій у процесі змагальної діяльності обов'язковою є класифікація футболістів. Це визначає озброєння спортсменів знаннями адекватних розпізнавальних ознак ігрових ситуацій, орієнтація на які припускає правильно їх класифікувати, тобто. відносити їх до певного класу.

Логічна класифікація ігрових ситуацій представляє як науковий, так і практичний інтерес, тому що дозволяє виділити різні типи ігрових завдань, що виникають при виборі ігрового ходу. За допомогою логічної класифікації можуть бути приведені в певну систему ігрові ситуації, що емпірично спостерігаються. Засвоєння типології ситуацій та ефективних (раціональних) способів дії в цих ситуаціях у процесі початкового навчання тактиці футболу, на нашу думку, має сприяти формуванню ігрового мислення футболістів.

1.3. Моделювання змагально-ігрової діяльності в техніко-тактичній підготовці в командно-ігрових видах спорту

Специфіка змагальної діяльності багато в чому визначає направлення та утримання багаторічної підготовки спортсменів. Тому одним із методологічних положень сучасної системи спортивного тренування виступає установка на моделювання у змісті та побудові навчально-тренувального процесу майбутньої змагальної діяльності [3, 15], приведення його у повну відповідність до змагальних умов та режиму [23, 32, 35].

Це передбачає інтенсифікацію та спеціалізацію режиму тренування за допомогою її максимального наближення до умов, характерних для змагань. Такий прийом надає тренувальний ефект, адекватний змагальним впливам за кількісними та якісними (змістовними) характеристиками, що дозволяє успішно вирішувати завдання вдосконалення техніко-тактичної майстерності [15, 19, 28].

Комплексний (цілісний) підхід дозволяє конструювати тренування, щоб спортсмени мали можливість у змаганнях реалізувати всі ці компоненти в єдності. Провідною ідеєю концепції є моделювання змагального ігрового протиборства у тренувальних завданнях, заняттях, мікро циклах та великих стадіях підготовки з врахуванням відповідності головним змаганням сезону.

У практиці підготовки спортивних резервів існує реальна суперечність між вимогами творчості у змагальній діяльності та стандартизацією тренувального процесу. Цю суперечність можна розв'язати при використанні єдиного підходу замість аналітичного, що сприяє формуванню гнучкої дії за рахунок згортання орієнтовної основи до узагальненого мисленого образу, та здійснення цього процесу для саморегуляції рухової дії у варіативно-конфліктних умовах виконання. Тому при навчанні і в процесі вдосконалення спортивної майстерності необхідно освоювати і відпрацьовувати технічні прийоми не, як автономні, поодинокі, самодостатні дії, а як елементи конкретної ігрової ситуації з переключенням з одних прийомів на інші. Змагальна ігрова діяльність є провідним етапом покращення спортивної

майстерності у спортивних іграх. Протидіючи один одному, гравці вдосконалюють власну майстерність, що виражається в ефективності техніко-тактичних дій.

Моделювання умов змагальної діяльності здійснюється у командно-ігрових видах спорту через застосування сполученого, ігрового та змагального методу.

Сполучений метод дозволяє освоювати технічні прийоми гри одночасно з удосконаленням тактичних дій. За допомогою цього методу навички гравця стають більш придатними для використання в умовах змагання.

Реалізація цього здійснюється через виконання трьох видів модельних вправ:

- виконання технічних прийомів у межах тактичних дій;
- послідовне виконання різних тактичних дій з підвищеною інтенсивністю з акцентом на правильне виконання технічних прийомів;
- переключення у тактичних діях різного характеру на міцній «технічній» основі [26].

Змагальний та ігровий методи використовуються головним чином при закріпленні та вдосконаленні тактичних дій.

Для методу змагання характерні: установка на перемогу; мобілізація всіх можливостей тих, хто змагається; обмежена можливість керування їх діями.

Суть його полягає в плановому використанні різних за масштабом та значущістю змагань залежно від етапів та завдань техніко-тактичної підготовки. Найкращих результатів за допомогою цього методу можна досягти, якщо змагання перетворюються на складову частину навчально-тренувального процесу протягом багаторічної підготовки.

У спортивних іграх це грає виняткову роль у становленні спортивної майстерності, оскільки тільки в умовах змагальної діяльності не тільки вдосконалюються техніко-тактичні дії, але одночасно відбувається максимальна мобілізація та вдосконалення функціональних можливостей організму спортсмена, проявляються та розвиваються психічні якості, що

забезпечують готовність до ефективної діяльності у екстремальних умовах змагальної боротьби.

У зв'язку з цим останнім часом підготовка в командно-ігрових видах спорту на етапі вищих досягнень має полі змагальний характер [2, 8], з використанням системи побудови спортивного тренування протягом сезону як серії змагань і турнірів [40]. Змагальна діяльність при такому підході використовується як потужний фактор мобілізації наявного функціонального потенціалу організму спортсмена, відтворення психічної стійкості до складних напружених умов змагальної боротьби, моделювання та відпрацювання техніко-тактичних схем гри при підготовці до головних змагань.

Ряд вчених [1, 3, 4, 19, 23], зазначають, що фактором, що лімітує адаптацію до психічних навантажень, є відсутність об'єктивних змагальних умов, що створюють передумови для формування у спортсменів навичок протидії стрес-факторам.

Тому в тренувальному процесі у спортивних іграх застосовується підхід, який виражається у терміні «оптимальна надмірність». Корінна відмінність даного підходу від традиційного полягає в тому, що звичайне техніко-тактичне тренування за своєю складністю лише підводить гравця до умов гри, а тренування з оптимальною надмірністю реалізується в ситуаціях складніших, ніж гра. Це є важливою умовою створення необхідного запасу технічної та особливо психічної надійності. Також пропонується здійснювати формування техніко-тактичних дій у ході тренувальної діяльності в різних нормативних ситуаціях, наближених до умов змагань [8, 14]. У ході тренувального процесу, навчальних та контрольних ігор постійно моделюються збиваючі фактори змагальної діяльності.

В. М. Шамардін [39] пропонує при відтворенні станів і ситуацій, пов'язаних з почуттям страху, невпевненості, високої відповідальності, які виникають у спортсменів у змаганнях із явно сильним суперником,

використовувати вправи мікро поєдинки зростаючої складності: 1x1, 2x2, 2x3 на результат.

Вирішення завдань формування взаємозв'язків між значущими компонентами підготовленості на ранніх етапах спортивної підготовки не повинно обмежуватися багаторазовим виконанням змагальних вправ .

Тому В. М. Платонов [23] пропонують поряд із загальною спрямованістю виділяти переважні напрями вдосконалення: індивідуальних техніко-тактичних дій; групових тактичних дій; командні тактичні дії; здатність до граничної мобілізації психофізичних можливостей; здатності до переключення з максимальної рухової активності на періоди відносного розслаблення з метою забезпечення загальної високої працездатності протягом гри.

У дослідженні Колобич О., рекомендується збільшити частку навантаження, спрямованої на адаптацію до ігрової діяльності з підвищенням спортивної майстерності. Так у групах молодших розрядів вона повинна становити – 30% від загального обсягу спеціальної підготовки, у групах середньої кваліфікації – 49% та у групах вищої майстерності – 62%.

Близьким до методу змагання способом моделювання змагальної діяльності є ігровий метод, при якому зміст ігрової діяльності складають ігрові прийоми спортивної гри.

Для ігрового методу характерні: яскраво виражене змагання і висока емоційність; відсутність суворої регламентації (за винятком вивчення нової дії); різноманітність та мінливість умов; самостійність у виборі засобів розв'язання ігрового завдання; комплексне вплив на організм котрі займаються; колективний характер ігрового взаємодії .

Ігровий метод у процесі техніко-тактичної підготовки в спортивних іграх реалізується через спеціалізовані з урахуванням розв'язуваних тактичних завдань ігрові вправи.

Використання ігрових вправ у навчально-тренувальному процесі сприяє розвитку здатності до орієнтації при великому скупченні гравців, формуванню

гнучкої техніко-тактичної дії за рахунок згортання орієнтовної основи до узагальненого розумового образу [19].

Ігрові вправи – це істотний чинник загальної психологічної підготовки до змагальної діяльності. Під час їх виконання формуються психологічно адекватні змагальні ситуації, що дозволяє генерувати психічні якості, необхідні для підвищення ефективності діяльності в екстремальних умовах календарних ігор. Це зумовлено тим, що в ході їх виконання спортсмени не обмежуються простим відтворенням ситуацій, максимально наближених за своїм руховим змістом до ситуацій, що виникають у грі, але й прагнуть, як і в цьому матчі, до виграшу очка. Завдяки цьому максимально активізується як емоційна, і волюва сфери психіки спортсменів, відбувається їх розвиток. Включення до навчально-тренувального процесу різноманітних ігрових вправ робить заняття цікавішими.

Зміст ігрових вправ позначається спрямуванням на покращення тих техніко-тактичних дій, від яких залежить ефективність, змагальної діяльності.

Основною ідеєю конструювання ігрових вправ є наявність опору умовного суперника і підвищення складності умов виконання техніко-тактичних дій (зменшення часу на підготовку, збільшення простору дій; підвищення швидкості виконання). Система ігрових завдань, у яких «суперник» створює необхідні умови для виконання тієї чи іншої дії в нападі або за щиті, дозволяє добиватися того, щоб вони цілеспрямовано відтворювали всі види прийомів гри та тактичних дій в ігровій обстановці.

Навчальні двосторонні ігри із завданнями, які спрямовані на те, щоб учні навчилися впевнено застосовувати весь обсяг вивчених прийомів гри та тактичних дій. На початковому етапі роботи з дітьми застосовується гра «міні-футбол». Контрольні ігри із завданнями – установками на гру та наступним аналізом гри. Навчальні ігри, гра за правилами «міні». Гра за правилами спортивної гри з деякими відступами від правил. Гра при повному дотриманні правил гри. Гра зменшеними чи повними складами.

Ігри з техніки. Основне завдання таких завдань – закріпити в грі прийоми техніки, що вивчаються. Обов'язкова вимога під час проведення навчальних ігор застосування вивчених технічних прийомів. Завдання у грі з тактики, спрямовані на закріплення індивідуальних, групових і командних тактичних дій у нападі та захисті.

Відповідно до цих рівнів розроблено систему ігрових тренувальних завдань:

- 1) тренувальні завдання локального впливу (ігрові на перемикання);
- 2) тренувальні завдання регіонального впливу (ігрові дії в ситуаціях взаємодії та протидії);
- 3) тренувальні завдання глобальної дії (епізоди, мікро поєдинки).

Ускладнення ігрових умов у техніко-тактичній підготовці в спортивних іграх здійснюється різними способами:

- включенням різного числа протидіючих для виконання дії противників, у тому числі й ігри з чисельним переважанням противника;
- грою на зменшених чи збільшених майданчиках;
- збільшенням числа взаємодіючих партнерів;
- регулюванням опору супротивника. включенням додаткових правил, що обмежують можливості вибору рішень у навчальній грі та ігровій вправі для однієї сторони та розширюють можливості протидії для іншої.

Найважливішими груповими тактичними діями у футболі є передачі м'яча. Тому для їх удосконалення застосовуються вправи в парах з суперником. При їх виконанні перед футболістами ставиться конкретне цільове завдання, наприклад, передача м'яча в один дотик з наступним ударом по воротах, взаємодія футболістів за допомогою тактичного прийому схрещування або грою в стіну з подальшою передачею м'яча у вільну зону, куди повинен переміститися партнер тощо. Двосторонні тренувальні ігри та деякі ігрові вправи, що виконуються на футбольному полі їх використання сприяє вдосконаленню різноманітних тактичних комбінацій. Такі вправи можуть виконуватися як з різними обмеженнями, так і без них. Це пов'язано із

завданнями, які вирішуються конкретною вправою. Якщо, наприклад, ставиться завдання вдосконалення основних принципів організації гри в залежності від моделі змагальної діяльності футболістів, то вправи вводяться різні обмеження (поділ футбольного поля на три зони; зону оборони, середню зону, зону нападу; застосування зонної, персональної та змішаної опіки, обмеження кількості торкань м'яча). У таких вправах ставляться різні тактичні завдання, які вирішуються футболістами колективно, удосконалюються основні принципи організації гри.

Усі засоби техніко-тактичної підготовки, становлять 70-75% від загального обсягу техніко-тактичних дій у підготовці футболістів.

Кошти, що відводяться на техніко-тактичну підготовку в більш складних умовах за «пасивного» та «активного суперника в парах і групі цільові взаємодії (атакуючі та оборонні), становлять 15-16% від загального обсягу техніко-тактичних прийомів.

На найбільш складні у тактичному відношенні групі взаємодії, включаючи двосторонні ігри, відводиться не більше 9-10% обсягу спеціалізованих навантажень.

У футболі часто застосовуються два види таких ігрових вправ: «квадрати» 3x3, 4x4, 5x5, 6x6, 7x7, 8x8 та двосторонні ігри 11x11, 10x10, 9x9, 8x8 [6, 8, 14, 27].

Вправи «квадрати» найбільш широко поширені, адже обсяг цих вправ перевищує 17% [19]. При їх виконанні футболістам потрібно шукати та реалізовувати оптимальні тактичні рішення. Проте, необхідно враховувати великий недолік, властивий цим вправам – у спортивних іграх тактичні дії футболістів в атаці спрямовані на створення та реалізацію вольової ситуації. Тактика «квадратів» під час тренувань не враховує цієї обставини, тому «квадрати» необхідно поєднувати з іншими, в яких міститься завдання створення та завершення вольової ситуації [30, 32].

Навчання юних футболістів тактиці відбувається, в основному, у двосторонніх іграх (6x6, 7x7, 8x8, 9x9). Порівняно з «квадратами» двостороння

гра має дві мети: для атакуючої команди – створення та реалізації головної ситуації, для тих, хто оберігається, – зриву атаки суперника і початку своєї атаки. Тому за своєю техніко-тактичною спрямованістю вони найбільше наближені до змагальної діяльнісних ігор [26].

Усі ігрові вправи В. Костюкевич [27] були поділені на 4 групи з урахуванням завдань основних фаз змагальної діяльності.

1. Фаза оборони. Завдання: боротися за м'яч з метою його відбору та затримки розвитку атаки; щільно опікуватися суперника і перекривати підходи до злодіїв там.

2. Фаза переходу, коли атака переривається і м'ячем опановує команда, що оберігається. Завдання: швидка передача м'яча гравцю середньої лінії; повернення гравців, які брали участь в обороні (включаючи захисників) для участі в контр атаці.

3. Фаза розпочала атаки. Коли м'яч знаходиться в центрі поля, команда прагне здійснити прорив до того, як команда, що обороняє, встигне перебудувати і посилити свою оборону.

4. Фаза розвитку атаки до гольової позиції. Завдання: створити гольову ситуацію в зоні захисту суперника; вивести вільного від опіки гравця на го ліву позицію та передати йому м'яч.

Такий принцип поділу ігрових вправ по «завданнях дії» дозволяє тренеру творчо підходити до їх вибору, чіткіше варіювати основні фрагменти ігрової діяльності, створювати у футболістів уявлення про їх функціональні обов'язки на полі, скласти алгоритм тренувальної програми.

У дослідженні А. Дулібського [14] вправи, що використовуються в техніко-тактичній підготовці футболістів, систематизовані в наступні групи:

- вправи для вдосконалення прийомів та передач м'яча на короткі, середні та довгі відстані;
- вправи для вдосконалення єдиноборств;
- вправи для вдосконалення індивідуальних атакуючих дій;
- вправи для вдосконалення групових атакуючих дій;

– вправи для вдосконалення індивідуальної техніко тактичної майстерності та групових атакуючих дій в ігрових умовах.

При виконанні цих вправ кожен гравець отримує своє завдання та місце дії, якого суворо дотримується у грі; ступінь активності у боротьбі за м'яч, як і кількість учасників, заздалегідь обмовляються; раз вирішується використовувати лише вивчені прийоми; ступінь протидії у виконанні завершальних дій спочатку носить умовний характер; хід гри постійно направляється керівником через вказівки, зупинки гри, повернення до вихідного положення тощо.

В останні роки були опубліковані роботи зарубіжних спеціалістів з дитячого футболу, в яких наводяться оригінальні ігрові вправи для вирішення завдань техніко-тактичної підготовки.

Зокрема, В. В. Лобановський, А. М. Зеленов [19] ними була представлена розроблена «Методика розвитку здібностей для гри у футбол», заснована на системі так званих «спрощених ігор». Мета методики одна: створити розумного гравця, який знатиме, як правильно поводитися в технічному і тактичному планів різних ігрових ситуаціях.

Спрощені ігри – це набір вправ, які проводяться у формі гри. Кожна гра задумана з метою досягнення певного завдання.

Ігри ці називаються спрощеними, тому що:

- 1) у них бере участь невелика кількість учнів;
- 2) розміри майданчика зменшено;
- 3) правила спрощені;
- 4) вони повторюють дорослі ігри, але у спрощеній формі;
- 5) складні правила гри у футбол 11 на 11 як би розбиваються на фрагменти, стандартні положення та комбінації, і при цьому суть футбольної гри не змінюється;

б) учасникам надається полегшене завдання.

Автором виділяються 5 послідовних рівнів навчання:

- перший рівень навчання (для дітей 7 років) включає багатоцільові ігри на розвиток спритності та основних здібностей, у тому числі гру 1 на 1;
- другий рівень навчання (для дітей 8 років) включає більш складні ігри для міні-футболу: ігри з трьома нападниками на майданчику для міні-футболу, спрощені ігри 2 на 2, міні-футбол 3 на 3 без воротарів та міні-футбол 4 на 4 з воротарями;
- третій рівень навчання (для дітей 10 років) включає ігри для команд 7 на 7, у тому числі спрощені ігри 3 на 3 з іграми та вправами з виправлення помилок, та ігри для міні-футболу;
- четвертий рівень навчання (для дітей 12 років) включає ігри для команд з 7, 8 та 9 осіб, а також спрощені ігри 4 на 4 та 5 на 5 гравців;
- п'ятий рівень навчання (для юнаків від 16 років) включає ігри з усіх правил на 11 гравців.

Перехід від одного рівня до іншого, від одного завдання до іншого - характеризується збільшенням складності та труднощі ситуації з точки зору техніко-тактичної та пізнавальної, тому що умови просторово - тимчасового характеру з кожним разом стають більш обмеженими і, отже, вимагають все більшої швидкості виконання.

В техніко-тактичній підготовці юних футболістів використовують комплекс ігрових вправ, які мають, наступні переваги:

- 1) безперервність – в іграх мало або зовсім немає зупинок, вони проходять з безперервною та активною участю всіх гравців;
- 2) простота – ігри влаштовані дуже просто, зі зрозумілою системою оцінки та способом проведення;
- 3) мінімальна участь тренера – ігри влаштовані таким чином, щоб гравці могли повторювати певні технічні прийоми та розігрувати тактичні схеми максимальну кількість разів – при мінімумі словесних пояснень або демонстрації вправ тренером;
- 4) поступальний рух вперед – тренер може ускладнювати або запропонувати ігри, щоб пристосувати їх до можливостей або рівня

майстерності гравців його команди за допомогою зміни кількості гравців, розмірів тренувального майданчика, правил;

5) змагальність – в іграх є «вбудована» система підрахунку очок, яку тренер може використовувати для підтримки мотивації гравців на високому рівні і яка дозволить їм з великим успіхом застосовувати технічні та тактичні навички у цій грі.

Управління тренувальним ефектом ігрових вправ здійснюється через спрямовану та взаємоузгоджену зміну їх основних параметрів. Відомо, що тренувальний ефект фізичних вправ визначається: інтенсивністю виконання; якістю виконання; тривалістю; часом відпочинку між вправами; характером відпочинку; числом повторень [15]. Тому вибір основних параметрів спеціальних ігрових вправ (інтенсивності їх виконання, що вимірюється за ЧСС; тривалості; часу відпочинку між вправами; характеру відпочинку та повторень) повинен одночасно забезпечувати як потрібний тренувальний ефект, так і високий якісний рівень їх техніко тактичного виконання.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Для вирішення завдань дослідження нами застосовувалися такі методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, педагогічне тестування, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури проводилися для розуміння стану досліджуваної проблеми, виявлення протиріч у педагогічній практиці та педагогічній науці, що належать до сфери техніко-тактичної підготовки юних футболістів, та визначення можливих підходів до їх вирішення. На основі аналізу літературних даних та педагогічної практики сформулювалася мета дослідження, уточнювали об'єкт і предмет, визначали основні положення робочої гіпотези, завдання дослідження. З урахуванням мети та предмета дослідження відбувався підбір методів, визначалась організація дослідно експериментальної роботи.

Педагогічне тестування застосовувалося для вимірювання показників фізичної, спеціально-фізичної та технічної підготовленості юних футболістів.

Рівень загальної фізичної підготовленості визначався за показниками - виконання таких тестових вправ:

- бігу 30 метрів (с) з високого старту, враховується найкращий час з 2 спроб;
- човникового бігу 3x10 м (с) з високого старту, враховується найкращий час із 2 спроб;
- стрибка у довжину з місця (см), враховується найкращий результат у трьох спробах;
- потрійного стрибка з місця (см), враховується найкращий результат у трьох спробах.

– шести хвилинний біг (м). Проводиться на доріжці стадіону зі стандартним 400-метровим колом. Доріжка розмінується на 10-метрові відрізки з нумерацією. По команді всі спортсмени починають безперервний біг протягом 6 хвилин. Після закінчення контрольного часу дається сигнал на закінчення руху і проводиться підрахунок відстані, що пробігається.

Рівень спеціальної фізичної підготовленості оцінювався за результатами виконання наступних тестових вправ:

– бігу 30 м із веденням м'яча (с). Виконується з високого старту, м'яч можна вести будь-яким способом, роблячи на відрізку не менше трьох торкань, не рахуючи зупинки за фінішною лінією. Вправа вважається закінченою, коли гравець перетне лінію фінішу. Суддя на старті фіксує правильність старту та кількість торкань м'яча, а суддя на фініші - час бігу;

– удару по м'ячу на дальність (м). Виконується правою та лівою ногою по нерухомому м'ячу будь-яким способом. Вимірювання дальності польоту м'яча проводиться від місця удару до точки першого торкання м'яча обо землю коридором шириною 10 м. Для удару кожною ногою дається три спроби. Зараховується найкращий результат. Кінцевий результат визначається за сумою найкращих ударів кожною ногою;

– вкидання м'яча на дальність (м). Виконується відповідно до правил гри у футбол коридором шириною 2 м; м'яч, що впав за межами коридору, не зараховується. Надається три спроби. Враховується результат кращої спроби.

Рівень технічної підготовленості оцінювався за результатами виконання наступних тестових вправ:

– удар на точність по воротах (кількість разів). Виконання здійснюється по не рухомому м'ячу правою та лівою ногою з відстані 11м. Футболісти посилають м'яч повітрям у задану половину воріт, розділену по вертикалі. Виконання фіксується за результатом п'яти ударів кожною ногою у будь-який спосіб. Враховується сума влучень;

– жонгливання м'ячом (кількість разів). Виконуються удари правою та лівою ногою (серединою, внутрішньою та зовнішньою частинами підйому),

стегном і головою. Удари в будь-якій послідовності проводяться без повторення одного удару більше двох разів поспіль [6, 38].

Педагогічне спостереження застосовувалося для вивчення кількісних показників групових тактичних дій у нападі за участю 2-3 гравців [34, 37, 38, 39] в ігровій вправі «Гра 2 на 2» та у двосторонній грі «8 на 8». Ігрові команди створювалися з піддослідних таким чином, щоб вони були приблизно рівними за силою.

Враховувалися такі характеристики загально-ігрової діяльності, як кількість (обсяг) техніко-тактичних дій та їх ефективність [20].

Ігрова вправа «Гра 2 на 2» виконувалася на майданчику завширшки 20 м та завдовжки 30 м. Два гравці мали, взаємодіючи дії між собою, завести м'яч за лінію команди суперника. Завдання тільки тоді вважалося вірно виконаним, якщо гравець обходив цю лінію після ведення, тобто виконував один дотик м'яча до лінії, інший за лінією. Таке становище гравця з м'ячем свідчило про те, що взаємодія гравців була успішною, оскільки призвело до виготовлення чисельної переваги в зоні, де знаходиться м'яч. Виконання вправи проводилось протягом 5 хвилин. Початок вправи здійснювався з початкового удару зі своєї лінії майданчика. При початковому ударі обидва захисники мали знаходитися від атакуючих гравців на відстані не ближче 9 м. Після втрати м'яча, коли м'ячем оволодівали захисники або м'яч залишав у межах майданчика, виконання вправи зупинялося. Команда, що оволоділа м'ячем, виконувала початковий удар зі своєї лінії і переходила до атакуючих дій. Тестова вправа проводилася у формі змагання між 8 командами по дві особи за круговою системою в одне коло. Команди формувалися таким чином, щоб їх склади були приблизно рівними під силу. Кожна команда зіграла 7 ігор. Усього було зіграно 28 ігор. Групові тактичні дії фіксувалися відео-зйомкою та визначався кращий результат.

Враховувалися показники групових тактичних дій, виконаних обома командами в середньому за одну гру:

– кількість передач;

– кількість точних передач – передача вважалася точною, якщо гравець, що прийняв м'яч, тримав його під контролем і захисник не міг його бити ударом ногою);

– коефіцієнт ефективності передач, що розраховується як приватне від розподілу кількості точних передач на загальну кількість передач і помножену на 100;

– кількість атак які вважалася завершеною, якщо в результаті визначалася чисельна перевага (м'яч був заведений за лінію); якщо м'яч був втрачений (вийшов за межі майданчика або відібраний командою суперника);

– кількість успішних атак, що довели до створення чисельної переваги ;

– коефіцієнт ефективності атак, що розраховується як окреме від розподілу кількості успішних атак на загальну кількість атак і помножене на 100.

Двостороння гра «8 на 8» проводилася за правилами футболу на майданчику розмірами в половину звичайного футбольного поля з воротами розмірами 5 на 2 м, розташованими на його бічних лініях. Тривалість гри два тайми по 25 хвилин. Тестова вправа проводилася у формі змагання між 2 командами по 8 осіб, сформованими з спортсменами контрольної групи, з одного боку, 2 командами по 8 осіб, сформованими з випробуваних експериментальної групи, з іншого. Усього випробуваних кожної групи було зіграно по 4 гри.

З урахуванням завдань нашого дослідження нами реєструвалися такі показники ігрової діяльності піддослідних контрольної та експериментальної груп у середньому за одну гру:

– кількість передач, виконаних командою в середньому за одну гру;

– кількість точних передач - передача вважалася точною, якщо гравець, що прийняв м'яч, тримав його під контролем і захисник не міг його вибити ударом ноги;

- коефіцієнт ефективності передач, що розраховується як приватне від розподілу кількості точних передач на загальну кількість передач і помножену на 100;
- кількість передач на хід передача вважалася виконаною на хід, якщо гравець, який приймає м'яч, перебував у русі до воріт суперника і мав при цьому вільний простір перед собою не менше 9-10 м;
- кількість точних передач на перебіг;
- коефіцієнт ефективності передач на хід, що розраховується як частка від розподілу кількості точних передач на хід до загальної кількості передач на хід і помножена на 100;
- коефіцієнт агресивності, що розраховується як частка від поділу загальної кількості передач на кількість передач на хід;
- коефіцієнт ефективної агресивності, що розраховується як приватне від поділу загальної кількості точних передач на кількість точних передач на хід.

Педагогічний експеримент проводився для практичного обґрунтування ефективності застосування розробленого нами комплексу ігрових вправ у вдосконаленні групових тактичних дій юних футболістів у нападі. Докладніше організація педагогічного експерименту представлена у четвертому розділі роботи.

Методи математичної статистики визначали кількісний аналіз отриманих експериментальних даних. Математично статистична обробка результатів здійснювалась за допомогою Microsoft Excel.

Для перевірки істотності відмінностей між середніми результатами контрольної та експериментальної груп використовувався критерій Стьюдента (t-критерій).

2.2. Організація дослідження

Базою дослідження була «ЗОШ №1» м. Снятин. В організації дослідження з урахуванням розв'язуваних завдань можна умовно виділити чотири етапи.

На першому етапі (вересень-жовтень 2022 рік) проводився теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури з досліджуваної проблеми, вивчалися та узагальнювалися наявні підходи до техніко-тактичної підготовки футболістів, у тому числі і із застосуванням ігрових вправ, виявлялися протиріччя, що перешкоджають ефективному завданню удосконалення групових тактичних дій, сформулювалися з урахуванням їх змісту проблема і мета дослідження, його об'єкт і предмет, визначалися його приватні завдання та послідовність їх вирішення.

На другому етапі (листопад-грудень 2023 рік) здійснювалася систематизування ігрових ситуацій у футболі, визначалися рівноцінні способи групових тактичних дій та тактичних комбінацій у нападі які фіксувалися відео зйомкою під час ігор; був вкотре доопрацьований комплекс ігрових вправ, що моделюють типові ігрові ситуації та потребують вибору та застосування відповідних групових тактичних дій та тактичних комбінацій у нападі; були визначені організаційно-методичні особливості застосування цих вправ, що забезпечують суттєве підвищення ефективності групових тактичних дій та тактичних комбінацій у нападі.

На третьому етапі (січень-червень 2023 р.) було організовано та проведено експериментальну роботу, спрямовану на практичне обґрунтування ефективності використання розробленого нами комплексу ігрових вправ у вдосконаленні групових тактичних дій юних футболістів у нападі з урахуванням виділених організаційно-методичних особливостей.

Заключний, четвертий етап дослідження (липень 2023 рік) був присвячений якісному та кількісному аналізу результатів дослідження, формулюванню висновків та основних положень, що виносяться на захист.

РОЗДІЛ 3

ІГРОВІ ВПРАВИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У ВДОСКОНАЛЕННІ ГРУПОВИХ ТАКТИЧНИХ ДІЙ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ У НАПАДІ

3.1. Характеристика основних понять тактики футболу

Вирішення проблеми нашого дослідження передбачає уточнення основних понять, що належать до тактики футболу. Аналіз науково методичної літератури показав, що ряд термінів, які необхідні для розкриття сутності та змісту пропонованих нами ігрових вправ та організаційно-методичних особливостей їх застосування в навчально-тренувальному процесі не мають точних та однозначних визначень.

В командно-ігрових видах спорту, у тому числі і у футболі, ігрова ситуація в залучає у свій зміст три елементи, з яких перший м'яч, окреслений в однині, а два інших - гравці атакуючої та оборонної команди - у множині (до 11 гравців).

Другою визначальною особливістю ігрових ситуацій є те, що всі три елементи перебувають в постійному русі у певному напрямку та з певною швидкістю, що зумовлює до постійної зміни ігрової ситуації.

Третьою особливістю ігрових ситуацій є взаємозумовленість переміщень (у певних напрямках та з різною швидкістю).

Розташування та переміщення елементів ігрової ситуації обумовлено цілями нападу (провести м'яч за лінію воріт суперника) та захисту (не дати провести м'яч за лінію своїх воріт).

Отже ігрові ситуації, якщо розглядати їх з позицій системного підходу, можна аналізувати як цілісну систему освіти, яка:

- має елементний склад (м'яч, гравці обох команд);
- складові її зміст елементи розташовані на футбольному полі певним чином і перебувають у постійному русі (переміщуються футбольним полем);

– ці розташування та переміщення взаємопов'язані та взаємообумовлені;

– системо утворюючим фактором, що визначає розташування та переміщення елементів ігрової ситуації, виступають цілі нападу та захисту.

Одна і та ж об'єктивно існуюча ігрова ситуація сприймається і є для команди, що володіє м'ячем, атакуючої, в якій треба вирішувати завдання нападу, а для протилежної команди - оборонної, в якій вирішуються завдання захисту.

З урахуванням мети нашого дослідження, ми обмежимося розглядом атакуючої ігрової ситуації.

Для звершення мети нападу потрібно подати м'яч за лінію воріт суперника, на відстань, з якої можна здійснити завершальний удар по воротах. Це імовірно можливо в тому випадку, коли гравці атакуючої команди влаштовуються і переміщуються, маючи для пересування м'яча до воріт суперника вільний простір, що не контролюється суперником. Такі ситуації відносяться до атакуючих ситуацій з чисельною перевагою. Інші є ситуаціями без чисельної переваги.

З урахуванням вищесказаного ми у своїй роботі спиратимемося на сформульоване нами визначення атакуючої ігрової ситуації.

Атакуюча ігрова ситуація є розташування гравця, що володіє м'ячем, його партнерів по команді і суперників, що склалося в конкретний момент ігрового часу, переміщуються в заданому напрямку і з повноцінною швидкістю і переміщують м'яч з метою виготовлення, збереження та здійснення чисельної переваги в тій зоні, де знаходиться м'яч.

В якості елементарної одиниці змагальної діяльності у футболі розглядаються техніко-тактичні дії з м'ячем у нападі (ведення м'яча, обведення, удар по м'ячу) та захисту (відбір м'яча, перехоплення м'яча), теж різні способи переміщення гравця без м'яча (біг, зупинка, повороти, стрибки). Вони за своїм руховим змістом є технічними прийомами - як раціональні способи вирішення гравцем конкретної рухової задачі пересунути м'яч або

переміститися самому в правильному напрямку і з певною швидкістю. Ці технічні прийоми повинні виконуватися як в ігрових, так і неігрових умовах (наприклад, ведення м'яча з обведенням фішок, човниковий біг). Якщо технічний прийом реалізується в ігрових умовах (ведення м'яча з обведенням суперника) для зміни ігрової ситуації, то він набирає статусу індивідуальної техніко-тактичної дії.

Під індивідуальними техніко-тактичними діями ми розумітимемо технічні прийоми, які виконує кожен гравець для покращення ігрової ситуації в нападі або в захисті.

До індивідуальних техніко-тактичних дій, що виконуються з м'ячом, відносяться удар по м'ячу (удар по воротах, удар по м'ячу у напрямку партнера), ведення м'яча, обведення, відбір м'яча та перехоплення передачі. Ми вважаємо, що ігрові дії без м'яча, які перебувають у виборі позиції при грі в нападі та захисті (відкриття, закривання) також є не технічними прийомами, а індивідуальними техніко-тактичними діями.

Однозначного визначення поняття «групова тактична дія» у навчально-методичній літературі немає. Частенько під ним розуміють узгоджені дії двох і більше футболістів, спрямовані на обігравання суперника. Йдеться про те, що, застосовуючи їх у певній послідовності та погоджено за часом і місцем, гравці створюють ігрову комбінацію.

З урахуванням наявних у літературі підходів до визначення групової тактичної дії ми під цим терміном будемо розуміти цілісну системно-організовану дію групи гравців, що включає в свій зміст як свої елементи індивідуальні техніко-тактичні дії, які забезпечують у своїй взаємодії досягнення загальної цілі змагання поліпшення ігрової ситуації.

Ми вважаємо, що в нападі елементарною груповою тактичною дією, що виконується з м'ячом і спрямованою на покращення ігрової ситуації, є передача м'яча, що включає у свій зміст погоджені індивідуальні техніко-тактичні дії двох гравців: удар першого гравця по м'ячу у напрямку партнера та відкривання другого гравця (вибір позиції) для прийому м'яча.

Нескладною груповою тактичною дією без м'яча є груповий маневр узгоджені рухання двох гравців. В захисних ігрових діях елементарними груповими тактичними діями є діагональна страховка партнера, що зустрічає гравця, що володіє м'ячем, і перемикання, коли гравець виконуючи діагональну страховку, випиратиме на свого нападаючого, який отримав м'яч від свого партнера, а інший захисник займає позицію для діагональної страховки.

Під час виконання групової тактичної дії з м'ячем (передачі) роль ситуативного лідера належить гравцю без м'яча: саме він своїми переміщеннями, що виступають як ознаки узгодження, показує гравцю, що володіє м'ячем, коли-не-коли, в якому напрямку і з якою силою слід зробити удар по м'ячу, щоб він дійшов до адресата. Адже у футболі для прийому м'яча відкриваються одночасно і погоджено як мінімум, 2-3 гравці, то перед гравцем з м'ячем стоїть досить складна тактична задача визначити, кому з партнерів, що відкриваються, доречніше передати м'яч.

Передача м'яча як групова тактична дія буде успішною, якщо удар по м'ячу виконується узгодженим за часом, простором та силою з переміщеннями гравця без м'яча. Іншими словами, своєчасність, точність та сила удару по м'ячу виступають необхідними умовами ефективності передачі як групової тактичної дії. Четвертою умовою виступає «прихованість» удару, потрібна для того, щоб суперник не зміг «прорахувати» наміри гравця з м'ячем та гравців без м'яча та заздалегідь вжити заходів для перехоплення передачі.

З іншого боку, гравці без м'яча при відкритті орієнтуються на гравця, що володіє м'ячем, і засновують своє відкривання у момент, коли готові виконати удар по м'ячу. Удар по м'ячу при його передачі, відкривання гравця (індивідуальна техніко-тактична дія) має бути своєчасною та спрямована на покращення ігрової ситуації, швидкісним і «прихованим», несподіваним для опікуючого суперника.

Дотримання виділених нами чотирьох умов є необхідним і достатнім для ефективності виконання як обох індивідуальних техніко-тактичних дій (удар

по м'ячу та відкривання), так і здійснюваної через їх об'єднання групової тактичної дії – передачі м'яча.

Як ознаки узгодження при передачі м'яча виступають дії гравця з м'ячом готовий чи не готовий він виконати удар у певному напрямку, і дії гравця без м'яча – його переміщення, що визначають момент, напрямок і силу удару по м'ячу.

Термін «тактична комбінація» також потребує уточнення. У літературі це поняття застосовується як синонім групової тактичної дії чи як сукупність узгоджених ігрових дій. При цьому не пояснюється, що це за ігрові дії індивідуальні техніко-тактичні або групові тактичні.

Ми вважаємо, що тактична комбінація включає у свій зміст як мінімум дві узгоджені групові тактичні дії. Отож можна виконувати дві послідовні передачі м'яча (яскравий приклад – комбінація «стінка»), ведення м'яча одним гравцем, узгоджене з відкриванням іншого гравця (комбінація «схрещування»). Тактичні комбінації, як правило, є багатходовими, тобто. включають у свій зміст кілька групових тактичних дій (передач м'яча та узгоджених з ними переміщень гравців).

З урахуванням вищесказаного ми визначаємо тактичну комбінацію як послідовність узгоджених між собою групових тактичних дій (передач м'яча та груповий маневр), які спрямовані на покращення ігрової ситуації.

У зв'язку з цим постає питання що вважати початком та завершенням тактичної комбінації. Тому при аналізі змагальної діяльності у футболі як її структурні одиниці враховуються лише дії з м'ячом – як індивідуальні техніко-тактичні дії (ведення м'яча, обведення, удари по воротах, відбір м'яча, перехоплення м'яча), так і групові тактичні (різні види передач з урахуванням напрямку та довжини). Слід окремо наголосити, що групові тактичні дії без м'яча не беруться до уваги. А їхній внесок у ефективність змагальної діяльності дуже значний, якщо врахувати, що більшу частину ігрового часу кожного футболіста займають переміщення без м'яча (узгоджені з

переміщеннями інших гравців) і лише від 2-3 хвилин у кращому випадку займають дії з м'ячом.

Більш змістовна інформація могла б бути отримана, якби враховувалися більші структурні одиниці тактичні комбінації, оскільки гра у футболі будується за допомогою тактичних комбінацій, що розігруються.

Перемога у змаганнях являє собою кінцеву мету змагальної діяльності, її досягнення складається з послідовного вирішення спортсменами низки приватних завдань, що виникають перед ними в процесі просування до головної мети. Елементи діяльності з виконання приватних завдань називають груповими тактичними діями, які, у свою чергу, складаються з операцій індивідуальних техніко-тактичних дій. Ми вважаємо, що системоутворюючим фактором, що об'єднує групові тактичні дії в цілісну тактичну комбінацію (з позицій системного підходу) виступають мета і результат тактичної комбінації, яка як закон визначає, які групові тактичні дії і в якій послідовності будуть використані для її досягнення.

Навіщо розігруються тактичні комбінації? У літературі (спортивні ігри) описано що за характером групові тактичні комбінації поділяються на підготовчі та атакуючі дії. Зазначається підготовчими вважаються комбінації, пов'язані з переміщенням футболістів і контролем м'яча, але не руйнують у суперника оборону. Комбінації атакуючі являють собою взаємодії футболістів з діями м'яча, які закінчилися проривом оборони суперника.

Групові тактичні комбінації, завершені штрафним чи повільним ударом у ворота, на користь атакуючих, вважаються вдалими. В інших подіях ці дії належать до невдалих. Критерієм оцінки їхньої ефективності є показник шлюбу (y %). Цей показник має більш помітний зв'язок із результатами гри, ніж кількість підготовчих та атакуючих групових тактичних дій.

Ми згодні з таким підходом, проте вважаємо за необхідне уточнити, що розуміється за терміном «обіграєш оборони». Усі дії гравців у нападі спрямовані зрештою взяття воріт суперника. У кожному конкретному епізоді дії гравців спрямовані на створення чисельної переваги в зоні м'яча, щоб

гравець з м'ячем міг вільно просуватися до воріт суперника, а в разі атаки з боку захисника передати м'яч партнерові, що звільнився від опіки. Тому метою та результатом атакуючих тактичних комбінацій є створення чисельної переваги в зоні м'яча. Найбільш істотна роль у цих комбінаціях належить груповій тактичній дії «передача м'яча», яка виконується з одночасним дотриманням трьох умов: футболіст, якому спрямований м'яч, перебуває в русі; у момент прийому м'яча перед ним є вільний простір; після прийому м'яча рух виконується у напрямку воріт. Реєстрація атакуючих дій футболістів показала, що, як правило, перемагає та команда, яка має перевагу в кількості передач на хід, що застосовуються на половині поля суперника [8, 14].

Підготовчі групові тактичні комбінації вирішують інше завдання - вони створюють ігрову ситуацію, з якої можна успішно провести нападаючу комбінацію. Отому групові тактичні дії, об'єднані в підготовчі комбінації і спрямовані на виготовлення умов для проведення атакуючих тактичних комбінацій, які починаються з моменту оволодіння командою м'ячем або після невдалого виконання атакуючої комбінації, коли м'яч залишився у команди нападаючих. Закінчуються вони з початку атакуючої комбінації. Атакуючі комбінації завершуються створенням чисельної переваги та реалізацією чисельної переваги у вигляді ударів по воротах або повернення до підготовчих комбінацій, у тому випадку якщо суперник не дозволив створити чисельної переваги, або втратою м'яча.

Таким чином, змагальна діяльність у нападі складається з підготовчих та атакуючих тактичних комбінацій, які, складаються з групових тактичних дій передач м'яча та групового маневру. Елементами групових тактичних процесів є техніко-тактичні дії осібних гравців. Метою тактичних комбінацій видається створення та реалізація чисельної переваги в зоні м'яча.

3.2. Ігрові вправи для вдосконалення групових тактичних дій та тактичних комбінацій у нападі

Групові тактичні дії являються основним змістом тактичних комбінацій передачі м'яча, які здійснюються з двох індивідуальних техніко-тактичних дій:

удару по м'ячу для передачі його до партнера і переміщення для прийому м'яча. Основні дії зобов'язані відповідати вимогам своєчасності та просторової точності (узгодженості у часі та просторі), швидкості (швидкості руху м'яча та переміщення гравця без м'яча) та скритності.

Футболісти повинні вміти виконувати групові тактичні дії для ефективного здійснення тактичних комбінацій. Якщо передача м'яча не відбулася, тобто, м'яч не дійшов до адресата, це може бути обумовлено тим, що передача була виконана не вчасно (якщо партнер ще не встиг відкритися, або коли він відкрився для прийому м'яча і був прикритий суперником), якщо передача була неточною, або виконана з недостатньою силою та відкритою для суперника, який завдяки невеликій швидкості м'яча та передбаченню напрямку передачі встигає перехопити його. Інша група причин передачі, що не відбулася, пов'язана з діями гравця без м'яча – відкривання було передчасним або запізнім, відкривання було здійснено в зону, недоступну для передачі, відкривання було виконано з невеликою швидкістю і без ефекту несподіванки для супротивника.

Першу групу вправ, які ми називаємо модельними, складають вправи у взаємодії гравця з м'ячом і гравця без м'яча через виконання передачі м'яча. У цих вправах виконується і вчасно випрацьовується своєчасність, точність і сила удару по м'ячу та швидкість відкривання для прийому м'яча, тобто, індивідуальні техніко-тактичні дії, що являють собою елементи передачі м'яча як групової тактичної дії. Оволодіння вмінням здійснювати передачі м'яча з дотриманням цих вимог є важливою умовою їх плідного застосування в ігрових вправах, пов'язаних із застосуванням тактичних комбінацій:

1. Передача м'яча двома гравцями у два торкання. Гравці розташовуються один на одного на відстані короткої передачі (10-15 м). В момент прийому м'яча гравцем (перший дотик м'яча) його партнер починає відкривання вправо-вліво. Гравець з м'ячом, враховуючи швидкість і напрямок переміщення гравця без м'яча, виконує удар по м'ячу другим торканням з такою силою та точністю, щоб його партнер прийняв м'яч на хід, не змінюючи

швидкості та напрямки переміщення. Приймавши м'яч, він виконує передачу у відповідь.

2. Те саме, але вправа виконується за участю трьох гравців. Гравець, який виконав передачу, переміщається слідом за м'ячем, на місце гравця, який прийняв м'яч.

3. Те саме, що й вправа 2, але вправа виконується за участю 4 гравців, розміщених на вершинах рівностороннього трикутника. Там, де м'яч, на початку вправи знаходяться два гравці.

4. Те саме, що й вправа 3, але вправа виконується за участю 5 гравців, що розташовані на вершинах квадрата.

5. Те саме, що й вправа 1, тільки гравець, що приймає м'яч, виконує два відкривання перше (хибне) з невеликою швидкістю, друге (справжнє) на швидкості в протилежному напрямку. Гравець, який володіє м'ячем, виконує передачу м'яча друге відкривання.

6. Те саме, що й вправа 1, але гравці переміщаються по довжині футбольного поля паралельно одне одному.

7. Те саме, що й вправа 2, але гравці переміщаються по довжині футбольного поля паралельно одне одному.

До другої групи включені вправи для вдосконалення передачі м'яча в рамках виділених нами тактичних комбінацій:

1. Спортсмен із м'ячем проштовхує м'яч собі на хід. В даний момент його партнер рухається на невисокій швидкості в тому ж напрямку, що гравець з м'ячем, улаштовуючись збоку від нього на відстані короткої передачі. У той момент, коли гравець з м'ячем готовий здійснити передачу м'яча, його партнер різко змінює швидкість і напрямок, ідучи на зближення з гравцем у якого м'яч. Гравець з м'ячем виконує сильний удар у ноги відкритого партнера, який ривком просувається вперед. Його партнер виконує йому передачу у відповідь в один дотик на хід (тактична комбінація «стінка з відходом у фланг»).

2. Те саме, що й вправа 1, але гравці виконують тактичну комбінацію «стінка з відходом у центр».

3. Те саме, що й вправа 2, тільки гравець, який прийняв м'яч, не повертає його, а продовжує рух з м'ячом, виконуючи веденням м'яча (тактична комбінація «схрещування»).

4. Два гравці, один з яких володіє м'ячом, розташовуються паралельно один одному на відстані короткої передачі. Навпроти них знаходиться один гравець на відстані 30 м. Спортсмен з м'ячом починає ведення м'яча. Його партнер переміщається паралельно у тому напрямі. У той момент, коли гравець з м'ячом ладний виконати передачу м'яча його партнер різко змінює - напрямом і йде на зближення з гравцем, який володіє м'ячом. Гравець з м'ячом виконує сильну передачу в ноги гравцеві, що відкривається, і різко прискорюється вперед для отримання відповідної передачі в один дотик від свого партнера (тактична комбінація «стінка з відходом у фланг»). Після прийому м'яча він передає його в ноги третьому гравцю, який розташовувався навпроти пари гравців, що взаємодіють, і займає позицію збоку від нього. Потім комбінація повторюється з участю нової пари гравців.

5. Те саме, що й вправа 4, тільки гравці виконують тактичну комбінацію «стінка з відходом до центру».

6. Те саме, що й вправа 4, лише грою! виконую тактичну комбінацію «прийом м'яча з відходом до центру».

7. Те саме, що й вправа 4, лише гравці виконують тактичну комбінацію «прийом м'яча з відходом у фланг».

8. Те саме, що й вправа 4, лише гравці виконують вправу, переміщаючись паралельно одне одному.

9. Те саме, що й вправа 5, лише гравці виконують вправу, переміщаючись паралельно одне одному.

10. Те саме, що й вправа 6, лише гравці виконують вправу, переміщаючись паралельно одне одному.

11. Гравці виконують вправу, рухаючись паралельно один одному, виконуючі дії як у вправі 7.

Третю групу складають ігрові вправи, в яких 2 атакуючі гравці, взаємодіючи між собою із використанням засвоєних групових тактичних дій «передача м'яча», виконують їх у рамках виділених нами 7 типових тактичних комбінацій, переборюючи спочатку пасивний, а потім активний опір одного захисника.

Усі вправи виконуються на майданчику розміром 20x30 м. Під час виконання вправ враховується положення «поза грою». До третьої групи включені такі вправи:

1. У цій вправі беруть участь 5 гравців. На лівій стороні майданчика розташовується один гравець, на правій – два гравці, один з яких володіє м'ячем. У центрі майданчика знаходяться два гравці, один з яких здійснює дії захисника, а інший атакуючого гравця без м'яча. Гравець з м'ячем переміщується з веденням м'яча в напрямку лівої сторони майданчика. Зблизившись із захисником, він взаємодіє з атакуючим гравцем, використовуючи тактичну комбінацію «стінка з відходом у фланг». Захисник при цьому, за вказівкою тренера, займає позицію ближче до центру. Після прийому передачі у відповідь від партнера він передає м'яч гравцеві, що знаходиться на протилежному боці майданчика, і залишається в центрі, щоб зіграти як захисник. Гравець, який виконав передачу у відповідь у тактичній комбінації, переходить на протилежний бік майданчика, а гравець, який виконував роль за захисника, стає атакуючим гравцем без м'яча для участі в наступному розігравші тактичної комбінації, яку починає гравець, який отримав м'яч після завершення попередньої комбінації. Таким чином, при виконанні цієї вправи кожен гравець послідовно виконує функції гравця, що виконує першу передачу в тактичній комбінації, за тим – функцію захисника, потім – функцію гравця, що виконує відповідну передачу.

2. Те ж, що і вправа 1, тільки захисник за вказівкою тренера займає позицію ближче до брівки, щоб протидіяти відкриванню гравця під передачу у відповідь по флангу. Атакуючі гравці виконують комбінацію «стінка з відходом у центр».

3. Те саме, що і вправа 1, тільки захисник на власний розсуд займає позицію або ближче до брівки, або ближче до центру. Атакуючі ігри роки, залежно від розташування захисника, проводять комбінації «стінка з відходом у центр» або «стінка з відходом у фланг».

4. Участь у вправі беруть 5 гравців, з яких по два гравці розташовуються на коротких сторонах майданчика. Один із них володіє м'ячем. У центрі майданчика розташовані одні захисники. Гравець, який володіє м'ячем, починає за допомогою ведення зближуватися із захисником. Його партнер переміщається паралельно на відстані 8-10 м. Зустрівши опір захисника, гравець виконує передачу на хід своєму партнеру, який різко прискорюється в той момент, коли гравець з м'ячем готовий виконати передачу. Отримавши м'яч, він передає його на протилежний бік майданчика одному з двох гравців і залишається в центрі майданчика, щоб виконувати функції захисника. Гравець, який здійснював роль захисника і гравець, який виконував передачу на хід, переходять на протилежний бік майданчика, утворюючи нову пару гравців для розіграшу тактичної комбінації. Гравець, який отримав м'яч, починає разом із партнером розіграш тактичної комбінації.

5. Те саме, що й вправа 4, тільки захисник за вказівкою тренера займає позицію ближче до центру. Гравці виконують комбінацію «стінка з відходом у фланг».

6. Те саме, що й вправа 5, тільки захисник за вказівкою тренера займає позицію ближче до брівки. Гравці виконують комбінацію «стінка з відходом до центру».

7. Те ж, що вправа 4, тільки захисник за вказівкою тренера займає позицію в центрі майданчика, не зміщуючись до гравця, що володіє м'ячем. Гравець без м'яча різко прискорюється, забігаючи до зони перед захисником. Його партнер виконує передачу в цю зону і різко прискорюється, прагнучи обігати захисника з протилежного боку. Гравець, який отримав м'яч, залежить від дій захисника, повертає м'яч своєму партнеру або рухається з веденням м'яча вперед, оббігаючи захисника (комбінація «схрещування»).

8. Те саме, що і вправа 4, тільки захисник на власний розсуд займає позицію або ближче до брівки, або ближче до центру, або в центрі майданчика. Атакуючі гравці, в залежності від розташування захисника, проводять комбінації «стінка з відходом у центр» або «стінка з відходом у фланг», схрещування.

Четверту групу складають ігрові вправи, в яких 2 атакуючих гравця, взаємодіючи між собою із застосуванням виділених нами 7 типових тактичних комбінацій, долають регульований тренером опір двох захисників. Усі вправи виконуються на майданчику розміром 20x30 м. При виконанні вправ враховується положення «поза грою». До четвертої групи входять наступні вправи:

1. У вправі беруть участь 6 гравців. На коротких сторонах майданчика розташовується по два гравці, на одній зі сторін один гравець володіє м'ячем. У центрі майданчика розташовуються два гравці, які виконують роль захисників. Гравець із м'ячем починає переміщатися із веденням м'яча у напрямку іншої короткої сторони майданчика. Зблизившись із захисником, він взаємодіє з другим атакуючим гравцем, який переміщується поруч з ним на відстані 8-10 м. Захисник, який зустрічає гравця без м'яча, за указівкою тренера зближується з ним, не втілюючи діагональну страховку свого партнера. У момент, коли гравець із м'ячем, зблизившись із захисником, призначений виконати передачу, його партнер ривком відкривається у зону за спину своєму захиснику. Отримавши м'яч, він передає його парі атакуючих гравців, які розташовуються на протилежному боці майданчика. Після передачі м'яча пара атакуючих гравців, які брали участь у комбінації, залишається в центрі майданчика, щоб виконувати роль захисників. Пара гравців, які одержали м'яч, виконують розіграш комбінації проти нової пари захисників, а колишня пара захисників переходить на протилежний бік майданчика.

2. Те ж, що й вправа 1, тільки обидва захисники за вказівкою тренера в момент передачі м'яча розташовуються ближче до центру, ніж гравці, що

опікуються ними. При цьому захисник, що опікується гравцем, що не володіє м'ячем, здійснює діагональну страховку. Нападники розігрують тактичну комбінацію «стінка з відходом у фланг».

3. Те ж, що й вправа 2, тільки обидва захисники за вказівкою тренера в момент передачі м'яча розташовуються ближче до брівки, ніж гравці, що опікуються ними. Нападники розігрують тактичну комбінацію «стінка з відходом у центр».

4. Те саме, що й вправа 2, тільки обидва захисники на свій розсуд займають у момент передачі м'яча позиції стосовно атакуючих гравців: або ближче до центру, або ближче до брівки. Нападники, залежно від позицій захисників, розігрують або комбінацію «стінка з доглядом у фланг», або комбінацію «стінка з відходом у центр».

5. Те ж, що і вправа 2, тільки захисники за вказівкою тренера в момент передачі м'яча займають такі позиції по відношенню до гравців, що атакують: захисник, що опікується гравця з м'ячем, розташовується ближче до центру, а захисник, що опікується гравця без м'яча, розташовується ближче до брівки. Нападники розігрують тактичну комбінацію «прийом м'яча з відходом до центру».

6. Те саме, що й вправи 4 і 5, тільки захисники на власний розсуд займають позиції або як у вправі 4, або як у вправі 5. Нападники залежно від двох варіантів розташування захисників розігрують або комбінацію «прийом м'яча з відходом у фланг», або комбінацію «прийом м'яча з відходом у центр».

7. Те саме, що й вправа 2, тільки гравець з м'ячем виконує передачу своєму партнеру вздовж брівки за спину своєму захиснику.

8. Те саме, що і вправа 7, тільки гравець з м'ячем замість передачі м'яча вздовж брівки йде з веденням м'яча в центр (комбінація «схрещування»). Захисник, який грає проти гравця з м'ячем, займає позицію ближче до брівки, щоб перешкодити передачі м'яча флангом у зону за спиною.

9. Те саме, що й вправа 2, лише захисники на власний розсуд займають будь-які позиції. Нападники, залежно від позицій захисників, розігрують одну із 7 виділених нами тактичних комбінацій.

П'яту групу складають ігрові вправи змагального характеру. Вправи виконуються за правилами футболу. Дії кожної команди оцінюються, що дозволяє надати їм характеру змагального протистояння. До цієї групи входять наступні вправи:

1. Гра «2 на 2» чотирма командами. У вправі беруть участь 4 команди з двох осіб, всього 8 гравців на майданчику шириною 20 м і довжиною 40 м. Дві команди (одна з яких володіє м'ячем) розташовуються на короткій стороні майданчика, третя команда - в центрі майданчика, четверта - на протилежному боці. Команда, що володіє м'ячем, починає атаку, прагнучи із застосуванням тактичних комбінацій подолати опір команди з двох гравців, що знаходяться в центрі майданчика, і пройти з веденням м'яча за коротку лінію протилежного майданчика. Благополучні дії команди оцінюються в один бал. У цьому випадку, а також у разі втрати м'яча гравці не виконують в дії з відбору, а переходять на протилежну коротку сторону майданчика і на якийсь час відправляється з гри. Команда, що протидіє їй, починає свою атаку, проти якої в ролі захисників починає грати команда, що залишилася на початку вправи на протилежному боці майданчика. Після успішних дій або втрати м'яча гравці атакуючої команди йдуть за короткий бік майданчика, команда, що захищається, стає атакуючою. Таким чином, під час цієї ігрової вправи команди поперемінно атакують і захищаються.

2. Те саме, що й вправа 1, лише команди складаються із трьох осіб.

3. Те ж, що і вправа 1, тільки перед командами ставиться завдання забити м'яч у ворота розмірами 3x2, розташованими на коротких сторонах майданчика і воротарями, що захищаються.

4. Те ж, що й вправа 2, тільки перед командами ставиться завдання забити м'яч у ворота розмірами 3x2, розташованими на коротких сторонах майданчика і воротарем, що захищаються.

5. Квадрат «2 на 2 з двома нейтральними гравцями». Вправа виконується на майданчику розмірами 20x30 м. На коротких сторонах майданчика розташовуються по одному нейтральному гравцю. Вони завжди грають за атакуючу пару гравців, тобто. тих, хто зараз володіє м'ячем. У ході вправи нейтральні гравці повинні розташовуватися на своїй стороні не майданчика і не залишати її. Завдання атакуючої команди отримати м'яч від нейтрального гравця та передати іншому нейтральному гравцю. За цю дію команді нараховується один бал. Команда, що обороняється, відібравши м'яч, стає атакуючою. Гра проводиться за правилами футболу, крім правила «положення поза грою». При виході м'яча за бічні лінії він вводиться в гру ударом ноги. Дозволяється виконувати не більше трьох дотиків м'яча поспіль.

6. «Квадрат 3 на 3 з двома нейтральними гравцями». Вправа виконується з тими самими правилами, що й вправа 5. Розміри майданчика становлять 25x40 м .

7. Двостороння гра «3 на 3», «4 на 4» за правилами міні-футболу.

8. Міні-футбол.

9. Двосторонні ігри «6 на 6» та «7 на 7» на чверті футбольного поля з воротами 3x2 м.

10. Двостороння гра «8 на 8» на половині футбольного поля з воротами 5x2 м.

Нами розроблено комплекси ігрових вправ, з урахуванням тактичної складності розв'язуваних у процесі їх виконання ігрових завдань:

1) вправи для оволодіння передачею м'яча як груповою тактичною дією через удосконалення та узгодження індивідуальних техніко-тактичних дій, що входять до його змісту, – удару по м'ячу та відкривання;

2) вправи для вдосконалення передачі м'яча в рамках виділених нами типових тактичних комбінацій;

3) ігрові вправи «2 на 1» із застосуванням передач як групових тактичних дій у межах виділених нами типових тактичних комбінацій;

4) ігрові вправи «2 на 2» із застосуванням передач як групових тактичних процесів у межах виділених нами типових тактичних комбінацій;

5) ігрові вправи, що моделюють змагальні умови, для використання групових тактичних процесів у межах виділених нами типових тактичних комбінацій.

Застосування ігрових вправ для вдосконалення групових тактичних дій та тактичних комбінацій у нападі необхідно здійснювати, враховуючи наступні організаційно-методичні особливості:

1) формування навичок виконання технічних прийомів, необхідних для успішного здійснення групових тактичних дій. Володіння технічними прийомами на рівні рухової навички дає гравцеві можливість зосереджувати увагу на ігровій ситуації, звільнивши свідомість від необхідності контролювати виконання технічного прийому. Для успішного здійснення групових тактичних дій футболістів повинні володіти навичками виконання удару внутрішньою частиною стопи, зовнішньою частиною підйому без замаху після ведення та обведення, прийому м'яча, що котиться, внутрішньою стороною стопи і підшвою.

2) формування узагальненої орієнтовної основи групових тактичних дій та типових тактичних комбінацій. У футболі тактичні дії виконуються в надзвичайно варіативних умовах, що перетворює їх виконання в кожній ігровій ситуації на відносно нове тактичне завдання, що потребує творчого підходу до її вирішення. Це забезпечується через формування орієнтовної основи третього типу, в якому на перший план виходить навчання не стільки способу дії в конкретній ситуації, скільки аналізу ігрової ситуації, виділення в її змісті загальних та приватних елементів та визначенню адекватних методів тактичних процесів. Це зумовлює широкий діапазон творчого застосування тактичних дій з урахуванням конкретних умов ігрової ситуації.

Формування знань узагальненої орієнтовної основи групових тактичних дій і тактичних комбінацій здійснюється із застосуванням: методів проблемного навчання: футболісти за допомогою навідних проблемних

питань тренера відкривали і засвоювали знання про суттєві ознаки типових ігрових ситуацій та адекватні їм тактичні комбінації; прийому графічного моделювання типових ігрових ситуацій та дій футболістів при розіграві відповідних їх змісту тактичних комбінацій; вербалізації (промовляння спочатку в гучній, а потім у внутрішній мові) у вигляді слів (лаконічних термінів) суттєвих ознак ігрових ситуацій, що сприймаються, і здійснюваних групових тактичних дій і тактичних комбінацій.

Розвиток здатності максимально швидко сприймати, розпізнавати ігрові ситуації та приймати адекватні їм тактичні рішення здійснювалося нами через виконання розроблених нами вправ з поступовим підвищенням вимог до швидкості та точності сприйняття через реалізацію методичних прийомів:

1) поступового підвищення швидкості переміщення атакуючих гравців, що призводить до поступового підвищення швидкості розвитку ігрової ситуації в цілому;

2) регулювання опору захисників з боку тренера з поступовим підвищенням кількості альтернативних рішень тактичного завдання.

3) забезпечення взаємозв'язку та єдності вдосконалення групових тактичних дій у нападі та у захисті;

Ігрові вправи виконувались з регульованим та активним опором захисників. Тому гравці при виконанні функцій захисників в обов'язковому порядку знайомилися з можливими діями нападників у ігрових ситуаціях, що моделюються, і вчилися відповідно до цих дій займати правильні позиції, що забезпечують діагональну страховку і перемикання.

Інтегральна підготовка за допомогою ігрових вправ повинна застосовуватися як сполучна ланка між тренуванням та календарними іграми, що забезпечує максимальну реалізацію тренувальних ефектів фізичної та техніко-тактичної підготовки.

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЯ І РЕЗУЛЬТАТИ ФОРМУЮЧОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Організація педагогічного експерименту. Для практичного обґрунтування ефективності застосування розробленого нами комплексу ігрових вправ у вдосконаленні групових тактичних дій юних футболістів було організовано та проведено формуючий педагогічний експеримент за участю двох груп піддослідних.

До контрольної групи увійшли 17 юних футболістів, які навчаються у ДЮСШ. До експериментальної групи увійшли 17 учнів цієї ж ДЮСШ.

Вік випробуваних обох груп на початок формуючого педагогічного - експерименту становив 12-13 років. Експеримент проводився протягом одного навчального року з вересня 2022 року до травня 2023 року.

Навчально-тренувальний процес в обох групах піддослідних проводився відповідно до поурочної програми для навчально-тренувальних груп та груп спортивного вдосконалення ДЮСШ.

Обсяг та інтенсивність тренувального навантаження, засоби та методи фізичної (загальної та спеціальної) підготовки, а також структура побудови навчально-тренувального процесу в мікро та макроциклах в обох групах піддослідних істотно не відрізнялися.

Відмінності стосувалися лише засобів і методів техніко-тактичної підготовки, на яку в обох групах піддослідних було відведено до 50% тренувального часу і яка була спрямована переважно на навчання базовій техніці та індивідуальним та груповим тактичним діям.

У контрольній групі вирішення завдань техніко-тактичної підготовки здійснювалося із застосуванням рекомендованих поурочною програмою для ДЮСШ засобів та методів.

В експериментальній групі вирішення цих завдань здійснювалося з використанням розробленого нами комплексу ігрових вправ. Застосування цих вправ проводилося з урахуванням виділених нами організаційно-методичних особливостей.

У випробуваних обох груп на початку та після завершення педагогічного експерименту вимірювалися та оцінювалися показники:

1. Виконання наступних тестових вправ із загальної фізичної підготовленості:

- бігу 30 метрів (с) з високого старту;
- човникового бігу 3x10 м(с) з високого старту;
- стрибка у довжину з місця (см);
- потрійного стрибка з місця (см);
- шести хвилинного бігу (м).

2. Виконання наступних тестових вправ із спеціальної фізичної підготовленості:

- бігу 30 м із веденням м'яча (с);
- удару по м'ячу на дальність (м);
- вкидання м'яча на дальність (м).

3. Виконання наступних тестових вправ з технічної підготовленості:

- удару по воротах на точність (кількість разів);
- жонгливання м'ячом (кількість разів).

4. Групових тактичних дій у нападі за участю 2-3 гравців у ігровій вправі «Гра 2 на 2»:

- кількості передач, виконаних обома командами;
- кількості точних передач;
- коефіцієнт ефективності передач;
- кількості атак;
- кількості успішних атак;
- коефіцієнт ефективності атак.

5. Групових тактичних дій у двосторонній грі «8 на 8»:

- кількості передач, виконаних у середньому однією командою;
- кількості точних передач;
- коефіцієнт ефективності передач;
- кількості передач на перебіг;
- кількості точних передач на перебіг;
- коефіцієнт ефективності передач на хід;
- коефіцієнта агресивності;
- коефіцієнт ефективної агресивності.

Отримані показники зазнали кількісного аналізу з використанням методів математичної статистики. Достовірність різниць між середніми показниками піддослідних контрольної та експериментальної групи оцінювалася за допомогою t-критерію Стьюдента.

Дані, наведені в таблиці 4.1, свідчать про те, що випробувані обох груп на початку експерименту були відносно однорідними за досліджуваними нами показниками загальної фізичної підготовленості.

Таблиця 4.1

Показники загальної фізичної підготовленості випробуваних контрольної та експериментальної групи на початку формуючого педагогічного експерименту $X \pm \sigma$

Тестові вправи	Показники		P
	контрольна n = 17	експериментальна n = 17	
Біг 30 м(с)	5,24 ± 0,20	5,26 ± 0,23	> 0,05
Човниковий біг 3x10 м (с)	8,09 ± 0,34	8,13 ± 0,31	> 0,05
Стрибок у довжину з місця (см)	172,3 ± 9,7	170,9 ± 10,2	> 0,05
Потрійний стрибок із місця (см)	487,9 ± 36,7	492,3 ± 39,4	> 0,05
6-хвилинний біг (м)	1318 ± 96	1322 ± 101	> 0,05

Зокрема, результати в бігу на 30 м, що характеризують рівень швидкісних здібностей становили у піддослідних контрольної та експериментальної групи 5,24 і 5,26с. відповідно. Результати в човниковому

бігу 3x10 м, що говорять про рівень розвитку координаційних здібностей, становили 8,09 і 8,13с відповідно. Істотно не розрізнялися і результати в стрибку в довжину з місця і в потрійному стрибку з місця – 172,3 і 170,9 см, у першій вправі, 487,9 і 492,3 см – у другій тестовій вправі. Результати 6-хвилинного бігу, що відображають рівень розвитку витривалості, дорівнювали у випробуваних контрольної групи 1318 м, у випробуваних експериментальної групи – 1322 м.

Порівнюючи показники фізичної підготовленості випробуваних обох груп з нормативними вимогами поурочної програми для ДЮС з футболу, можна зробити висновок, що вони знаходяться на середньому рівні.

Також не спостерігається достовірних відмінностей у показниках спеціальної фізичної підготовленості випробуваних обох груп (табл.4.2).

Таблиця 4.2

Показники спеціальної фізичної підготовленості піддослідних контрольної та експериментальної групи на початку формуючого педагогічного експерименту, $X \pm \sigma$

Тестові вправи	Показники		Р
	контрольна п = 17	експериментальна п = 17	
Біг 30 м із веденням м'яча (с)	6,07 ± 0,32	6,10 ± 0,29	> 0,05
Удар по м'ячу на дальність (м)	34,5 ± 6,3	33,8 ± 6,0	> 0,05
Вкидання м'яча на дальність (м)	10,2 ± 1,7	9,9 ± 2,1	> 0,05

На початку експерименту результати в бігу на 30 м з веденням м'яча у випробуваних контрольної групи становили в середньому 6,07с, експериментальної групи – 6,10с. Показники у тестовій вправі «Удар по м'ячу на дальність» у піддослідних контрольної групи дорівнювали 34,5м, – експериментальної групи – 33,8м.

Не виявлено достовірних відмінностей між показниками вкидання м'яча на дальність обох груп – 10,2 і 9,9м відповідно.

Випробувані контрольної та експериментальної групи мали приблизно однакові показники технічної підготовленості: результати в жонгливанні склали 18,7 і 17,9 ударів відповідно, в ударах по воротах на точність – 7,2 і 7,0 (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Показники технічної підготовленості випробуваних контрольної та експериментальної групи на початку формуючого педагогічного експерименту, $X \pm \sigma$

Тестові вправи	Показники		P
	контрольна n = 17	експериментальна n = 17	
Жонгливання (кількість ударів)	18,7 ± 9,5	17,9 ± 9,8	> 0,05
Удар на точність (у раз)	7,2 ± 1,1	7,0 ± 1,2	> 0,05

Не спостерігалось достовірних відмінностей у показниках групових тактичних дій в ігровій вправі «2 на 2» (табл.4.4).

Таблиця 4.4

Показники групових тактичних дій піддослідних контрольної та експериментальної групи на початку формуючого педагогічного експерименту («Гра 2 на 2»), $X \pm \sigma$

Групові тактичні дії	Показники		P
	контрольна n = 17	експериментальна n = 16	
Передачі м'яча, к-ть	55,45 ± 6,39	57,21 ± 6,23	> 0,05
Точні передачі, к-ть	27,93 ± 5,31	28,03 ± 6,19	> 0,05
Ефективність передач, %	50,4 ± 9,2	49,0 ± 8,9	> 0,05
Атаки, кількість	15,21 ± 1,93	14,62 ± 2,12	> 0,05
Успішні атаки, кількість	3,13 ± 0,51	2,93 ± 0,39	> 0,05
Ефективність атак, %	20,6 ± 2,2	20,0 ± 1,8	> 0,05

Випробувані обох груп виконували за 5-хв ігрової вправи однакову кількість передач м'яча (55,45 та 57,21 передач). Випробувані обох груп також

не відрізнялися між собою в показниках точності передач: кількість точних передач склала в контрольній групі 27,93, експериментальній групі – 28,03. Ефективність передач, що оцінюється як відсоткове ставлення точних передач до загальної кількості передач, була відносно низькою і дорівнювала у піддослідних контрольної групи 50,4%, експериментальної групи – 49,0%. Це обумовлено, на наш погляд, тим, що більшість передач виконували гравець, який перебував у закритій позиції. Передачі були несвоєчасними (передчасними або запізнілими), не з відносними з переміщеннями гравця без м'яча.

Кількість завершених (успішних або з втратою м'яча) атак у контрольних груп, що випробовуються, дорівнювала 15,21, експериментальної групи – 14,62. Звертає увагу низький показник результативних атак – 3,13 та 2,93 атак за 5 хвилин гри. Це пояснюється тим, що юні футболісти доводять гру переважно за рахунок використання ведення та обведення, які малоефективні для створення чисельної переваги. Іншою причиною є недостатній рівень сформованості вміння досліджуваних взаємодіяти між собою в нападі, іншими словами, низький рівень володіння груповою тактичною дією передачею м'яча, і тактичними комбінаціями, що складаються з передач.

Не виявлено суттєвих відмінностей між випробуваними обох груп у показниках групових тактичних дій, що спостерігалися у двосторонній грі «8 на 8» (табл. 4.5). У них спостерігалися відносно рівна кількість передач м'яча (237,25 та 241,5 передач), точних передач м'яча (167,00 та 168,25 передач). Ефективність передач м'яча дорівнювала 70,7 і 69,7% і була вищою, ніж у тестовій вправі «2 на 2». Це, на нашу думку, пов'язано з тим, що в умовах двосторонньої гри випробувані мали можливість застосовувати передачі м'яча впоперек поля та назад, які, як відомо, рідко перехоплюються супротивником. Зокрема, кількість передач м'яча на перебіг випробуваних обох груп була порівняно невеликою (29,75 і 28,59 передач), що становило всього 12,5 і 11,8% від загальної кількості передач (показник агресивності передач).

Показники групових тактичних дій піддослідних контрольної та експериментальної групи на початку формуючого педагогічного експерименту («Гра 8 на 8»), $X \pm o$

Групові тактичні дії	Показники		P
	контрольна n = 17	експериментальна n = 17	
Передачі м'яча, к-ть	237,25 ± 18,3	241,5 ± 19,2	> 0,05
Точні передачі, к-ть	167,00 ± 14,8	168,25 ± 16,3	> 0,05
Ефективність передач, %	70,7 ± 5,2	69,7 ± 4,9	> 0,05
Передачі на хід, к-ть	29,75 ± 3,9	28,50 ± 4,2	> 0,05
Точні передачі на хід, к-ть	13,25 ± 2,2	13,00 ± 1,9	> 0,05
Ефективність передач на хід, %	44,5 ± 4,7	45,6 ± 5,1	> 0,05
Агресивність передач, %	12,5 ± 1,5	11,8 ± 1,1	> 0,05
Ефективна агресивність, %	7,9 ± 0,8	7,7 ± 0,6	> 0,05

Кількість точних передач на хід також була порівняно невеликою 13,25 та 13,00 передач. Тому ефективність передач на хід була суттєво нижчою, ніж ефективність всіх передач. Цей показник становив у контрольній групі лише 44,5%, в експериментальній групі – 45,6%, тобто. був приблизно таким, як у ігровій вправі «2 на 2», умови якої вимагали переважного виконання передач вперед на хід і допускали можливість виконання поперечних передач.

Ще нижчими були показники ефективної агресивності, яка відображала кількість точних передач на хід, порівняно із загальною кількістю точних передач: із 167 точних передач, виконаних контрольною групою, лише 13,25 передач було виконано на хід (7,9%). В експериментальній групі було виконано 168,25 точних передач, з яких 13 передач були виконані на хід (7,7%).

Результати дослідження, наведені в таблицях 6, 7 і 8, свідчать, що показники фізичної та технічної підготовленості випробуваних обох груп після завершення педагогічного експерименту істотно не відрізнялися.

Таблиця 4.6

Показники загальної фізичної підготовленості випробуваних контрольної та експериментальної групи після формування педагогічного експерименту, $X \pm \sigma$

Тестові вправи	Показники		Р
	контрольна п = 17	експериментальна п = 16	
Біг 30 м(с)	4,96 ± 0,21	4,93 ± 0,19	> 0,05
Човниковий біг 3x10 м (с)	7,69 ± 0,34	7,66 ± 0,271	> 0,05
Стрибок у довжину з місця (см)	186,3 ± 11,1	185,0 ± 10,5	> 0,05
Потрійний стрибок із місця (см)	519,3 ± 37,1	522,3 ± 34,5	> 0,05
6-хвилинний біг (м)	1381 ± 75	1392 ± 87	> 0,05

Таблиця 4.7

Показники спеціальної фізичної підготовленості піддослідних контрольної та експериментальної групи після формуючого педагогічного експерименту, $X \pm \sigma$

Тестові вправи	Показники		Р
	контрольна п = 17	експериментальна п = 16	
Біг 30 м із веденням м'яча (с)	5,64 ± 0,28	5,59 ± 0,23	> 0,05
удар по м'ячу на дальність (м)	38,9 ± 5,7	39,8 ± 6,1	> 0,05
Вкидання м'яча на дальність (м)	12,1 ± 1,5	11,9 ± 2,0	> 0,05

Таблиця 4.8

Показники технічної підготовленості випробуваних контрольної та експериментальної групи після формування педагогічного експерименту, $X \pm \sigma$

Тестові вправи	Показники		Р
	контрольна п = 17	експериментальна п = 16	
Жонглювання (кількість ударів)	28,3±6,5	27,9±7,2	> 0,05
Удар на точність (у раз)	7,9±0,9	8,0 ± 1,1	> 0,05

Це зрозуміло, оскільки, як нами зазначалося вище, у навчально-тренувальному процесі піддослідних контрольної та експериментальної групи застосовувалися одні й ті ж засоби та методи фізичної та технічної підготовки, показники обсягу та інтенсивності тренувального навантаження були приблизно однаковими. Структура розподілу навантажень різного змісту та різної спрямованості в рамках мікроциклів та макроциклів спортивного тренування також суттєво не відрізнялася.

Поряд з цим спостерігаються достовірні відмінності в показниках групових тактичних дій (табл. 4.9 та 4.10).

Таблиця 4.9

Показники групових тактичних дій випробуваних контрольної та експериментальної групи після формування педагогічного експерименту («Гра 2 на 2»), $X \pm \sigma$

Групові тактичні дії	Показники		P
	контрольна n = 17	експериментальна n = 16	
Передачі м'яча, к-ть	59,13 ± 6,39	76,21 ± 5,06	< 0,01
Точні передачі, к-ть	32,17 ± 5,87	49,03 ± 4,80	< 0,01
Ефективність передач, %	54,4 ± 7,9	64,3 ± 7,2	< 0,01
Атаки, кількість	17,04 ± 1,57	23,13 ± 2,25	< 0,01
Успішні атаки, кількість	5,48 ± 0,59	10,77 ± 0,44	< 0,01
Ефективність атак, %	32,2 ± 2,2	46,6 ± 1,8	< 0,01

Отже, випробувані експериментальної групи за 5 хвилин ігрової вправи «2 на 2» виконали більше передач, ніж випробувані контрольної групи (76,21 проти 59,13 передач). З них вони зробили 49,03 точних передач, що становить 64,3%. Кількість точних передач випробуваними контрольної групи становила 32,17 %, що становило всього 54,4% від загальної кількості зроблених передач.

Під час тестової вправи випробувані експериментальної групи провели 23,13 атак, у тому числі 10,77 атак (46,6%) були результативними.

Випробувані контрольної групи провели лише 17,04 атак, з них лише кожна третя (32,2%) була успішною 5,48 атаки.

Піддослідні експериментальної групи в ході двосторонньої гри «8 на 8» виконали більшу кількість передач (276 передач) порівняно з випробуваними контрольної групи (252,25 передач). З них 75,5% передач були точними, у контрольній групі показники точності передач були істотно нижчими – 68,8%.

Таблиця 4.10

Показники групових тактичних дій піддослідних контрольної та експериментальної групи після формуючого педагогічного експерименту («Гра 8 на 8»), $X \pm \sigma$

Групові тактичні дії	Показники		P
	контрольна n = 17	експериментальна n = 16	
Передачі м'яча, к-ть	252,25 ± 17,8	276,0 ± 14,9	< 0,01
Точні передачі, к-ть	172,75 ± 14,8	208,50 ± 13,9	< 0,01
Ефективність передач, %	68,5 ± 5,7	75,5 ± 5,9	< 0,05
Передачі на хід, к-ть	35,25 ± 3,3	43,75 ± 3,8	< 0,01
Точні передачі на хід, к-ть	15,75 ± 2,1	23,75 ± 2,6	< 0,01
Ефективність передач на хід, %	44,7 ± 3,5	54,3 ± 3,1	< 0,01
Агресивність передач, %	14,0 ± 0,9	15,9 ± 1,1	< 0,01
Ефективна агресивність, %	9,1 ± 0,9	11,4 ± 1,1	< 0,01

Із загальної кількості передач 75,5 передач (15,9%) було виконано на хід. Досліджувані контрольної групи виконали лише 68,5 передач на хід, що становить 14,0% від загальної кількості передач. Це говорить про більш високу агресивність стилю гри спортсменів експериментальної групи, що позначатиметься в націленості на просування до воріт суперника.

Випробувані експериментальної групи виконали не тільки більше передач на хід, але й різнилися високою точністю їх виконання – 54,3% з них дійшли партнера (23,75 передач). Ефективність передач на хід серед

піддослідних контрольної групи була суттєво нижчою лише 15,75 передач із 35,25 були точними, що становило 44,7%.

З 208,50 точних передач, виконаних випробуваними експериментальної групи, 23,75 передач були виконані на хід (11,4%). Частка точних передач на хід у загальній кількості точних передач випробуваних контрольної групи була достовірно меншою – 9,1%.

Таким чином, результати формуючого педагогічного експерименту показали, що випробувані експериментальної групи завдяки застосуванню розробленого нами комплексу ігрових вправ з урахуванням виділених організаційно-методичних особливостей краще оволоділи груповою тактичною дією передачею м'яча. Це проявляється у більшій кількості точних передач. Менше втрачаючи м'яч при передачах, вони більший час володіють м'ячем, що проявляється у більшій кількості передач за період гри.

Застосовування ігрових вправ санкціонувало випробуваним експериментальної групи засвоїти знання про загальні особливості типових ігрових ситуацій, навчитися швидко і точно розрізняти їх в ході гри, вчасно вибирати з арсеналу вивчених тактичних комбінацій ті способи організації групових дій, які забезпечують блискуче створення чисельної переваги у сприйнятій ігровій ситуації, координувати свої дії з діями партнерів по команді. Завдяки цьому вони неодноразово, ніж випробувані контрольної групи, застосовують передачі на хід, ці передачі виконують точніше.

Підсумовуючи результати дослідження, можна зробити висновок, що застосування ігрових вправ з урахуванням виділених нами організаційно-методичних особливостей зумовлює, з одного боку, до озброєння юних футболістів знаннями про типові ігрові ситуації та способи вирішення завдання виготовлення чисельної переваги (групових тактичних діях і тактичних комбінаціях), з іншого, до розвитку тактичних здібностей, що виявляються у швидкості та точності сприйняття та розпізнавання ігрових ситуацій, швидкості та точності вибору способу вирішення тактичної задачі створення кількісної переваги, збереження та здійсненню заключного удару.

ВИСНОВКИ

Індивідуальними техніко-тактичними діями є технічні прийоми, які виконує гравець для покращення ігрової ситуації в нападі або в захисті. Індивідуальними техніко-тактичними діями з м'ячом є удар (по воротах, у напрямку партнера), ведення, обведення, відбір, перехоплення, вибір позиції, а діями без м'яча – відкривання та закривання.

Групова тактична дія яка виявляється у цілісній системно -організованій дії, що присвоює в свій зміст погоджені елементи та індивідуальні техніко-тактичні дії групи гравців, цілеспрямовані на покращання ігрової ситуації.

Тактична комбінація є логічністю узгоджених між собою групових тактичних дій (передач м'яча і групового маневру), цілеспрямованих на поліпшення ігрової ситуації.

Ігрова ситуація «2 на 2» є вихідною «клітинкою», з якої з'являються всі можливі варіанти ігрових ситуацій, обумовлені розташуванням та пересуванням м'яча та гравців обох команд. Відповідно до цього вихідною «клітинкою» тактики футболу є взаємодія двох атакуючих гравців проти двох оборонних.

Найчастіше загальними елементами ігрової ситуації «2 на 2» є: позиція захисника по відношенню до гравця з м'ячом.

Нами розроблено комплекс ігрових вправ, розподілених на 5 груп з урахуванням тактичної складності розв'язуваних у процесі їх виконання ігрових завдань:

1) вправи для оволодіння передачею м'яча як груповою тактичною дією через удосконалення та узгодження індивідуальних техніко-тактичних дій, що входять до його змісту;

2) вправи для вдосконалення передачі м'яча у межах тактичних комбінацій;

3) ігрові вправи «2 на 1» із застосуванням передач у рамках тактичних комбінацій;

4) ігрові вправи «2 на 2» із застосуванням передач у рамках тактичних комбінацій;

5) ігрові вправи, що моделюють змагальні умови, для застосування групових тактичних дій у рамках тактичних комбінацій.

Охарактеризовано організаційно-методичні особливості ефективного виконання ігрових вправ для вдосконалення групових тактичних дій та тактичних комбінацій у нападі:

1) формування навичок реалізація технічних прийомів, неодмінних для успішного здійснення групових тактичних дій;

2) формування узагальненої орієнтовної основи групових тактичних дій та типових тактичних комбінацій;

3) забезпечення взаємозв'язку та єдності вдосконалення групових тактичних дій у нападі та у захисті;

4) забезпечення безперервного характеру виконання ігрових вправ;

5) забезпечення змагального характеру ігрового протиборства;

6) забезпечення сполученості впливу ігрових вправ на фізичну та технічну підготовку.

Застосовування розробленого нами комплексу ігрових вправ з урахуванням виділених організаційно-методичних особливостей призвело до значної переваги показників групових тактичних дій юних футболістів експериментальної групи порівняно з аналогічними показниками контрольних груп.

В ігровій вправі «2 на 2» випробувані експериментальної групи виконали:

- більша кількість передач (76,21 проти 59,13 передач);
- більше точних передач (49,03 проти 32,17%)
- більша кількість атак (23,13 проти 17,04 атак);
- більше результативних атак (46,6 проти 32,2%);

У двосторонній грі «8 на 8» вони виконали:

- більша кількість передач (276 проти 252,25 передач);
- більше точних передач (75,5 проти 68,8%);
- більше передач на перебіг (15,9 проти 14%);
- більше точних передач на перебіг (53,8 проти 44,7%);
- більше точних передач на хід (11,4 проти 9,1%), із загальної кількості

точних передач.

Перш ніж перейти до вдосконалення швидкості і точності вибору групових тактичних дій і комбінацій, навичок їх застосування в умовах ігрових вправ, необхідно забезпечити високий рівень володіння технічними прийомами з м'ячем – володіння на рівні навички дозволяє розвантажити свідомість футболістів від свідомого контролю рухових дій переключити його на сприйняття ігрової ситуації та розумове рішення тактичного завдання вибрати адекватний змісту ігрової ситуації, що сприймається, спосіб її вирішення у вигляді групової тактичної дії або тактичної комбінації.

Завдання практичного оволодіння груповими тактичними діями і тактичними комбінаціями вирішуються через послідовне застосування п'яти груп ігрових вправ зі зростаючою складністю змісту ігрових ситуацій, що моделюються з їх допомогою, і вимог до швидкої здійснення ігрових дій.

Виконання ігрових вправ має здійснюватися футболістами з опорою на повноцінну узагальнену орієнтовну основу групових тактичних дій та тактичних комбінацій.

При їх виконанні слід забезпечувати взаємозв'язок та єдність удосконалення групових тактичних дій у нападі та у захисті.

Ігрові вправи повинні виконуватися безперервно, що забезпечується – потоковим способом організації діяльності, що займаються, а також постійним і послідовним перемиканням з атакуючих дій на захисні та назад.

Для забезпечення високої емоційності навчально-тренувальних занять та паралельного впливу на емоційно-вольову сферу юних футболістів з метою підвищення психічної стійкості до екстремальних факторів змагальної

діяльності слід надавати виконанню вправ характер змагального протиборства.

У міру оволодіння груповими вправами необхідно поступово підвищувати інтенсивність їх виконання, щоб надати пов'язаний вплив на вдосконалення функціональних можливостей організму, тих хто займається.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абу Зам'а Али Методика розвитку координаційних здібностей дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту. Київ, 1997. 24 с.
2. Алабин В. Г., Монахов М. И., Барская Н. П. Координація та методика її вдосконалення: довідник. Харків: Фізкультура та спорт, 1999. 40 с.
3. Бойченко С. В. Вимір спритності футболістів. *Педагогіка, психологія та медико біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2004. №8. С. 48–52.
4. Бурла А. Визначення рівня розвитку координаційних здібностей юних спортсменів. *Молода спортивна наука України: Збірник наукових праць з галузі фізичної культури та спорту*. 2005. №9. С. 11-16.
5. Васильчук А. Г., Гій Ю. В. Педагогічний контроль за швидкістю та спритністю висококваліфікованих футболістів. *Молода спортивна наука України: Збірник наукових праць з галузі фізичної культури та спорту*. 2005. Вип. 9. С. 16-19.
6. Виноградський Б., Дулібський А. Вплив проявів швидкісних якостей футболістів на ефективність виконання стандартних положень. *Спортивна наука України*. 2016. № 5. С. 28-39.
7. Виноградський Б., Дулібський А., Хоркавий Б. Ефективність виконання стандартних положень у футболі. *Спортивна наука України*. 2016. № 73. С. 9-14.
8. Віхров К. Основи методики навчання й тренування юних футболістів. *Фізичне виховання в школі*. 2007. № 2. С. 10-13.
9. Віхров К. Розминка юного футболіста. *Фізичне виховання в школі*. 2003. №1. С. 19-21.
10. Волков Л. В. Теорія та методика дитячого та юнацького спорту: монографія. К.: Олімпійська література, 2002. 284 с.

11. Грабик Н. Координаційні здібності футболістів групи початкової підготовки. *Актуальні проблеми розвитку руху «Спорт для всіх»: досвід, досягнення, тенденції* : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. 2007. Вип. 2. С. 140-144.

12. Грабик Н.М. Розвиток координаційних здібностей футболістів на етапах початкової та попередньої базової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного вих. і спорту. Львів, 2006. 20 с.

13. Гусев, В. Г., Стрикаленко, Є. А., Шалар, О. Г. Аналіз фізичної підготовленості футболістів високого класу. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2014. Вип. 49. С. 35-42.

14. Діхтяренко З. Рухливі ігри та естафети з елементами футболу. *Фізичне виховання в школі*. 2005. № 1. С. 18-20.

15. Дрозд В. Теоретичні засади формування координації рухів та їх симетричності. *Молода спортивна наука України*. 2002. Вип. 6. С. 384-388.

16. Дулібський А., Хоркавий Б. Напрямки удосконалення техніко-тактичної підготовки юних футболістів. *Спортивна наука України*. 2016. № 2. С. 15-23.

17. Жосан І., Стрикаленко Є., Шалар О. Технічне обладнання в тренуванні юних футболістів. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. 2014. № 17. С. 448-454.

18. Жосан, І.А., Хоменко, В.В., Шалар, О.Г. Порівняння техніко-тактичних дій крайніх захисників на чемпіонаті світу з футболу 2014 року. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2016. № 72. С. 60-63.

19. Зеленцов, А. М., Лобановський, В. В., Ткачук В. П. Уроки футболу. Київ: Олімпійська література, 1996. 128 с.

20. Зінченко О. О., Васильчук А. Г. Уроки футболу в школі: навчальний посібник. Київ, 2002. 213 с.

21. Карпа І. Я. Структура фізичної підготовленості кваліфікованих футболістів на етапі підготовки до вищих досягнень. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 9. С. 53-56.
22. Карсеко Е. Про деякі аспекти концепції координації та координаційних здібностей у фізичному вихованні та спортивному тренуванні. *Теорія та практика фізичної культури*. 2003. № 8. С. 15-18.
23. Келер В. С., Платонов В. М. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів: навчальний посібник для інститутів фізичної культури. Львів: УСА, 1993. 270 с.
24. Клименко В. В. Психомоторні можливості молодого спортсмена. Київ, 1997. 168 с.
25. Козетов І. І. Формування оптимальної структури координаційних здібностей у школярів 7-9 років: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук. з фізичного вих. і спорту. К., 2001. 20 с.
26. Колобич О., Хоркавий Б. Особливості техніко-тактичної підготовки юних футболістів на полях зменшених розмірів. *Актуальні проблеми здоров'язберігаючих технологій у навчальних закладах*. 2014. № 2. С. 460-464.
27. Костюкевич В. Модельні тренувальні ігри як засіб і метод адаптації футболістів до змагальних навантажень. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2006. № 2. С. 9-11.
28. Круцевич Т. Експрес контроль фізичної підготовленості дітей та підлітків в умовах фізкультурно-оздоровчих занять. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2007. № 1. С. 64-69.
29. Ладика П. І. Координаційні здібності 15-16 річних дітей педагогічного ліцею. *Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. 2003. № 6. С.210-212.
30. Лисенчук Г., Догадаło, В. Відбір та прогнозування досягнень як інструмент управління діяльністю змагань у футболі. *Наука в олімпійському спорті*. 1997. № 1. С. 57-63.

31. Лях В. І. Координаційні здібності школярів. *Фізична культура у школі*. 2000. №4. С. 6-12.
32. Максименко І. Контроль фізичної та технічної підготовленості футболістів у спортивних секціях шкіл та ДЮСШ. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2004. №7. С. 17-20.
33. Микитчик О. Розвиток координаційних здібностей стрибунів у воду 5-7 років. *Молода спортивна наука України*. 2004. Вип. 8. С. 269-272.
34. Платнов В. Н. Енциклопедія олімпійського спорту. Київ: Здоров'я, 2004. 608 с.
35. Романенко А. Н., Джус О. Н., Догадин М. Е. Тренування футболістів. Київ: Здоров'я, 1979. 288 с.
36. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. м: Олімп. літ., 2001. 440 с.
37. Соломонко В. В. Вправи та ігри для спеціального тренування згідно функцій, виконуваних ними в команді: Методичний посібник. Київ, 1996. 61 с.
38. Соломонко В. В. Футбол: підручник для студентів вузів фізичного виховання. Київ: Олімпійська література, 1997. 286 с.
39. Стрикаленко Є., Шалар О., Гузар В. Ефективність експериментальної програми швидкісно-силової підготовки футболістів 13-14 років із використанням блоків спеціально підібраних вправ. *Спортивні ігри*. 2020. № 17. С. 91-102.
40. Шамардін В. М. Характеристика рухової та ігрової діяльності футболістів. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2007. № 1. С. 87-89
41. Abbott W., Brickley G., Smeeton N. Physical demands of playing position within English Premier League academy soccer. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2018. Vol. 13, № 2. P. 285-295.
42. Bolotin A., Bakayev V. Pedagogical conditions required to improve the speed-strength training of young football players. *Journal of Physical Education and Sport*. 2017. Vol. 17, № 2. P. 638-642.

43. Dulibskiy A., Khorkavyi B. Zastosowanie nowoczesnych środków pomiaru do oceny prędkości, siły i koordynacji piłkarzy nożnych. *VI Symposium Współczesna myśl techniczna w naukach medycznych i biologicznych*. 2015. № 63. P. 29-30.

44. Evangelos B., Gioldasis A., Ioannis G. Relationship between time and goal scoring of European soccer teams with different league ranking. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2018. №13. P. 518-529.

45. Gamble D., Spencer M., McCarren A. Activity profile and heart rate response of Gaelic football players: A pilot study. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2019. №14. P. 711-724.

46. Gomez-Piqueras P., Gonzalez-Villora S., Castellano J. Relation between the physical demands and success in professional soccer players. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2019. №14. P. 1-11.

47. Hakman A., Vaskan I., Kljus O. Analysis of the acquisition of expertise and mastery of physical skills for performing techniques by young footballers. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. №18. P. 237-242.

48. Kassiano W., Andrade A., Denise J. Neuromuscular parameters and anaerobic power of U-20 futsal players. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2019. №14. P. 207-214.

49. Pratas J., Volossovitch A., Carita A. Goal scoring in elite male football: A systematic review. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2018. №13. P. 218-230.

50. Sadowski J. Coordination and velocity skills versus players performance. *Coordination Motor Abilities in Scientific Research. International Association of Sport Kinetics*. 2008. №28. P. 106-110.

51. Smpokos E., Mourikis C., Linardakis M. Seasonal physical performance of a professional team's football players in a national 64 league and European matches. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2018. №13. P. 720-730.

52. Stula A. An Attempted Assessment Coordination Rhythm and High Frequency of Leg movement of Footballers. *Young sports of Ukraine*. 2019. №1. P. 280-283.

53. Stula A. Influence of various Forms of speed manifestations on Young Footballers' Performance. Acta Facultatis exercitationis corporis universitatis Presoviensis. *Papers Diagnostics In Sport*. 2009. №2. P. 72-76.

